

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА

КАФЕДРА ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Кваліфікаційна робота за рівнем магістра

на тему:

**«ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ДИСКУРСУ АТРИ-
БУТИВНИХ ЛЕКСЕМ МЕМУАРНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ НА
ПОЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ (на матеріалі книги Маргарет
Тетчер «Автобіографія») Thatcher’s book “Autobiography”»**

Студентки групи ФП 19 21
Економіко-гуманітарного факультету
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно), перша –
англійська
Ситник Ольги Володимирівни

До захисту

Науковий керівник:
канд.філол.н., Боговик О. А.

« ____ » _____ року
Завідувач кафедри

_____ професор Власова Т.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DNIPRO NATIONAL UNIVERSITY OF RAILWAY TRANSPORT NAMED
AFTER ACADEMICIAN V. LAZARIAN
DEPARTMENT OF PHILOLOGY AND TRANSLATION

Master's Degree Diploma Paper

TITLE

PECULIARITIES OF EXPRESSING AND TRANSLATING THE DISCOURSE OF
ATTRIBUTIVE LEXICAL UNITS OF MEMOIR-PUBLICIST STYLE TO
DENOTE SOCIAL STATUS (on the linguistic material of “Autobiography” by M.
Thatcher) Thatcher’s book “Autobiography”»»

Group 1921
Faculty of Economics and Humanities
Speciality 035 Philology
Specialization 035.041 Germanic
Languages and Literatures (Translation
Included), Major Language – English
Sytnyk O.V.

Research supervisor:
Candidate of Philological Sciences
Bohovyk O.A.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА	
1.1 Соціолінгвістичний аспект соціального статусу людини у перекладознавчому полі	9
1.2 Підходи до вивчення перекладу у контексті різних дисциплін.....	11
1.3 Соціальний статус людини як соціолінгвістична категорія.....	14
1.4 Основні підходи до вивчення статусної індикації у перекладі.....	16
1.5 Статусна індикація мовлення і переклад.....	19
1.6 Індикація невербальної комунікації на позначення соціального статусу і переклад.....	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	28
РОЗДІЛ II МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1 Визначення дискурсу у сучасній лінгвістиці.....	29
2.2 Методика дослідження англійських атрибутивних лексем на позначення соціального статусу і тактик їх відтворення в українських перекладах.....	33
2.3 Методика перекладознавчого аналізу.....	35
2.4 Загальнонаукові методи у дослідженні маркерів соціального статусу персонажа.....	38
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	41
РОЗДІЛ III ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АТРИБУТИВНИХ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ДІЙОВИХ ОСІБ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР «АВТОБІОГРАФІЯ»	
3.1 Мовлення як показчик освітнього рівня персонажа і труднощі його відтворення.....	43
3.2 Специфіка відтворення атрибутивної лексики як індикатор представників вищого клас.....	50

3.3 Невербальні засоби спілкування та невербальна поведінка як маркер соціального статусу персонажів.....	55
3.4 Специфіка відтворення маркерів соціального статусу в описах зовнішності, одягу й аксесуарів людини.....	61
3.5 Відтворення атрибутивних маркерів соціального статусу в описах осель, меблів, оздоблення і декору оселі та їх відтворення у перекладі.....	66
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	70
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
РЕЗЮМЕ.....	78

ВСТУП

Мемуарно-публіцистичні тексти характеризуються висвітленням актуальних політичних, економічних, літературних, правових, філософських та інших проблем сучасності і впливають на громадську думку та сучасні політичні інститути, зміцнюють такі інститути відповідно до певних класових або суспільно-групових інтересів чи до певних соціальних і моральних ідеалів. Предмет мемуарно-публіцистичних текстів – все сучасне життя в його величі і мізерності, приватне і суспільне, реальне або відображене в пресі, мистецтві, документі [18, с. 26].

У зв'язку з проекцією теоретичних засад лінгвістичної теорії перекладу на різні галузі мовознавчих досліджень, поглиблюється розуміння лінгвістичного аналізу перекладу мемуарно-публіцистичного тексту. Увагу досліджень привертають проблема комунікативного спрямування всіх підсистем тексту читачем. Загальні принципи лінгвістичної теорії допомагають висвітлити специфіку мовної організації мемуарних текстів як окремого жанру публіцистики чи жанру, отже в нашій роботі, ми послуговуємося саме такими принципами.

Міцний фундамент теорії перекладу літератури закладено вітчизняними науковцями: В. В. Коптіловим, І. В. Корунцем, О. І. Чередниченком й такими зарубіжними вченими, як С. Баснет, Л. Венуті, С. В. Влахова, В. А. Лефевр, А. С. Попович, Я. І. Рецкер, К. І Чуковський і багатьох інших, завдяки працям яких зросла плеяда українських дослідників перекладу: О. М. Білоус, В. В. Демецька, Р. П. Зорівчак, М. Л. Іваницька та ін.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що при перекладі творів мемуарно-публіцистичного стилю, перекладачеві треба зважати на той факт, що для таких творів характерними є такі поняття як: документальність, хронікальність, фактографічність, якими послуговуються низка гуманітарних наук про людину: культурознавство, історія, образотворче мистецтво, філософія, релігія. До одного з таких понять, яке впливає на адекватне сприйняття тексту перекладу читачем, можна віднести соціальний статус людини. Отже, перед перекладачем

постають проблеми розпізнавання у мемуарно-публіцистичному тексті соціально-маркованих одиниць мовлення, які реалізують як статусні характеристики, так і статусні відносини персонажів у тексті – відтворенням їх у перекладі зі збереженням всіх функцій, які вони виконують у мемуарно-публіцистичному творі.

Метою дипломного дослідження є опис особливостей відтворення та перекладу дискурсу атрибутивних лексем мемуарно-публіцистичного стилю на позначення соціального статусу в перекладі (на матеріалі книги Маргарет Тетчер «Автобіографія»).

Поставлена мета передбачає розв'язання низки наступних **завдань**:

1. Розглянути явище соціолінгвістичного аспекту соціального статусу людини у перекладознавчому полі та підходи до вивчення перекладу у контексті різних дисциплін;

2. Систематизувати поняття соціального статусу людини як соціолінгвістичної категорії; основних підходів до вивчення статусної індикації у перекладі, статусної індикації мовлення і перекладу; індикації невербальної комунікації на позначення соціального статусу і перекладу; маркерів соціального статусу людини на рівні соціальної стратифікації;

3. Охарактеризувати визначення дискурсу у сучасній лінгвістиці; методику дослідження англійських атрибутивних лексем на позначення соціального статусу та способів їх відтворення в українських перекладах;

4. Проаналізувати мовлення як показник освітнього рівня персонажа і труднощі його відтворення; специфіку відтворення атрибутивної лексики як індикатора представників вищого класу; невербальні засоби спілкування та невербальна поведінка як маркер соціального статусу персонажів;

5. Окреслити специфіку відтворення маркерів соціального статусу в описах зовнішності, одягу й аксесуарів людини; відтворення атрибутивних маркерів соціального статусу в описах осель, меблів, оздоблення і декорів оселі та їх відтворення у перекладі.

Об'єкт дослідження – відтворення та переклад дискурсу атрибутивних лексем мемуарно-публіцистичного стилю на позначення соціального статусу.

Предметом дослідження є особливості відтворення та перекладу дискурсу атрибутивних лексем мемуарно-публіцистичного стилю на позначення соціального статусу на матеріалі книги Маргарет Тетчер «Автобіографія»

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять роботи вітчизняних і зарубіжних учених: з *перекладознавства* – Л. С. Бархударова, В. В. Виноградова, О. Каде, О. В. Ребрія, Я. І. Рецкера, А. В. Федорова, О. І. Чередниченка, К. І. Чуковського, О. Швейцера; із *соціолінгвістики* – Е. Гола, В. І. Карасика, Л. П. Крисіна, Є. Д. Поливанова, Т. Шибутані та ін.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження застосовано комплексну методіку, представлену *перекладознавчим аналізом* (для виявлення перекладацьких труднощів і способів їх подолання), *структурним методом* із елементами *контекстуального, інтертекстуального і семантико-стилістичного аналізу, загальнонауковими методами* дослідження, такими як аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення та ретроспективний експеримент, а також *методом кількісних підрахунків* (для надання кількісних показників та відображення співвідношення вибору тактик відтворення маркерів соціального статусу літературного персонажа у перекладі українською) і *методом суцільної вибірки* (для формування корпусу дослідження). Перекладознавчий аналіз передбачає зіставлення оригінального тексту англійською мовою з авторським перекладом українською мовою, що дозволяє отримати дані про ступінь близькості на рівні змісту оригіналу та перекладів і визначити тактики відтворення маркерів соціального статусу літературного персонажа у перекладі.

Практична значимість роботи пов'язана з можливістю використання її результатів для перекладу іншомовних художніх творів українською мовою, у викладанні нормативних курсів зі вступу до перекладознавства, теорії та практики перекладу, а також спецкурсів з художнього перекладу, таких як «Вступ до перекладознавства», «Актуальні питання перекладознавства», «Основи художнього перекладу», «Основи професійної діяльності перекладача», «Методи перекладацького дослідження»; а також суміжних дисциплін: соціолінгвістики, лінгвокультурології тощо.

Структура й обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, переліку використаної літератури та резюме. Обсяг дипломної роботи – 77 сторінок, з них 64 сторінки основного тексту. Список використаної літератури охоплює 68 позиції (у тому числі 4 іноземними мовами).

РОЗДІЛ І СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

1.1 Соціолінгвістичний аспект соціального статусу людини у перекладознавчому полі

У пізнанні людини істотна роль належить науці про мову, а конкретно – соціолінгвістиці. Адже відображення соціального світу у процесі міжмовної комунікації є однією з істотних соціолінгвістичних проблем перекладу, що характеризується двома *основними аспектами*: перший – передача у тексті перекладу соціальних реалій вихідної соціокультурної системи, другий – опосередковане відображення соціальної диференціації суспільства через його соціально обумовлену диференціацію.

Розширення предмета лінгвістичного вивчення, викликано як внутрішньою логікою розвитку мовознавства, так і активним використанням підходів та методів таких наукових дисциплін, як логіка, психологія, соціологія, етнографія, фонетика, соціофонетика, психолінгвістика, соціальна психологія, демографія, які складають сферу інтересів мовознавства. Взаємозв'язки вищезазначених наукових дисциплін є основою вивчення проблеми існування мови у соціумі, вплив соціальних чинників на те чи інше її існування, роль мови у житті суспільства, що утворюють концептуальне ядро єдиної науки про людину. До числа таких понять відноситься соціальний статус людини. Терміном «соціальний статус» позначається співвідносне положення людини в соціальній системі, що включає права і обов'язки і, відповідно, очікування поведінки, що звідси випливають. При цьому особистісні характеристики людини відступають на другий план.

Соціолінгвістичний аспект соціального статусу людини у перекладознавчому полі є важливим з наступних міркувань:

- по-перше, будучи істотним моментом організації людської спільноти, соціальний статус в тій чи іншій формі закріплений в семантиці багатьох мовних одиниць, що позначають поведінку людей. Статус – це нормативна категорія,

і, отже, вивчаючи статусні відносини, ми вивчаємо принципи суспільного устрою, закодовані у всьому багатстві нюансів природної мови, мові-оригіналу і в подальшому – мові-перекладу;

- по-друге, ознака соціального статусу є одним з компонентів прагматичного значення, поряд з ознаками оцінки, модальності, емотивності, стилістичного регістра тощо;
- по-третє, спілкування людей є багатофункціональною взаємодією, що включає інформаційний обмін, встановлення і підтримку контакту, регулювання міжособистісних відносин. Міжособистісні відносини – статусні, рольові, індивідуальні – зазвичай регулюються побічно.

Соціальний статус людини в соціолінгвістичному аспекті може моделюватися з позицій або заданого соціального типу, або визначених ознак, які розглядаються як індикатори статусу і ролі [29, с. 36]. У першому випадку аналіз зорієнтований на виявлення тих ознак, які характеризують попередньо визначений тип особистості, наприклад, політика, підприємця, вчителя та ін. Такий аналіз передбачає створення мовленнєвого портрета [29, с. 45]. Ідея полягає в тому, що мовлення окремої людини може сфокусувати у собі риси, які є типовими для мовних звичок й особливостей даного соціального середовища, звідси завдання перекладача полягає у виявленні цих рис і їхній соціолінгвістичній інтерпретації. У другому випадку предметом пошуку є сукупність характеристик того соціального типу, який виділяється на основі заданих знаків, наприклад, певних характерних слів, фраз тощо [29, с. 48].

Отже, відображення соціального світу у процесі міжмовної комунікації є однією з істотних соціолінгвістичних проблем перекладу, що характеризується двома *основними аспектами*: перший – передача у тексті перекладу соціальних реалій вихідної соціокультурної системи, другий – опосередковане відображення соціальної диференціації суспільства через його соціально обумовлену диференціацію [60,с.15-16].

Розкриття зазначеної категорії може бути спрямоване як назовні, так й усе-редину. У першому випадку потрібно враховувати систему значущості індивіда у суспільстві: основні та другорядні рангові позиції, які постійно або тимчасово займають ті чи інші особи. Саме тому важливо виявити такі ознаки статусу, як престиж, ранг, позиція. Зовнішні аспекти соціального статусу здебільшого пов'язані із системою норм поведінки або відносин у тому чи іншому суспільстві й відбиваються насамперед у нормативному плані соціального статусу. У другому випадку встановлюються основні й додаткові характеристики, властиві тій або іншій ранговій позиції. Внутрішні аспекти статусу узагальнюють його рольові характеристики. Враховуючи наведене вище та обґрунтоване трактування соціального статусу особи, доходимо висновку, що такий статус вживається із зазначенням певного місця у соціумі, обов'язків, прав, способу поведінки індивіда, які відображаються у мовних / мовленнєвих одиницях, а також паралінгвальними засобами.

У перекладознавчому ракурсі розуміння тонкощів різнопланового вияву статусу має суто практичну цінність, адже допомагає перекладачу розпізнати характерну для персонажа модель розмовної поведінки, адекватно їх розтлумачити і донести зміст першотексту у мові перекладу із збереженням усього емоційного ряду та навантаження, яке автор заклав у своєму творі.

Отже, з огляду на вищезазначене, констатуємо наступне – поняття статусу є з одного боку поняттям соціолінгвістичним, а з іншого розглядається як комплексне міждисциплінарне поняття, що позначає *правове положення особи або соціальної групи в соціальній системі, яку окреслено певними характерними ознаками і має різнопланове вираження*. Перекладознавство послуговується цим поняттям у різних сферах життєдіяльності людини: стиль життя; соціальні ролі та пов'язані з ними престиж, привілеї і повага; особливі форми спілкування; зміна статусу; соціальна дистанція; уживання соціолектів тощо.

1.2 Підходи до вивчення перекладу у контексті різних дисциплін

Різке збільшення масштабів і значення перекладацької діяльності не могло не викликати уваги вчених. Протягом багатовікової історії перекладу зафіксовано численні спроби науковців щодо осмислення та переосмислення такого процесу через призму виявлення основних труднощів його здійснення і причин вироблення принципів й установок, якими перекладачі могли б послуговуватися у своїй роботі.

Переклад як об'єкт, що вивчається перекладознавством, «...це суспільна функція комунікативного посередництва між людьми, які користуються різними мовними системами, що реалізується в ході психофізичної діяльності білінгва з відображення реальної дійсності на основі його індивідуальних здібностей інтерпретатора, що здійснює перехід від однієї семіотичної системи до іншої з метою еквівалентної, тобто максимально повної, але завжди часткової, передачі системи смислів від одного комуніканта іншому» [17,с.21].

Коли мова заходить про переклад, зокрема, творів мемуарно-публіцистичного стилю, найчастіше вживається термін «лінгвістична теорія перекладу», що включає порівняльний аналіз мовних систем та появу центрального поняття еквівалентності між перекладом та його першоджерелом. У зв'язку з цим виникає необхідність встановити, по-перше, на якій підставі теорія перекладу розуміється нами як лінгвістична дисципліна; по-друге, чи існують будь-які інші підходи до проблем теорії перекладу, крім лінгвістичного; по-третє, яке місце займає лінгвістична теорія перекладу серед інших галузей науки про мову.

У процесі перекладу здійснюється перетворення тексту першої мови у текст вихідної мови при збереженні плану змісту, тобто значення або, точніше, сукупності значень, виражених у створеному тексті. Щоб виконати перекладацьку задачу, тобто, відобразити істотні закономірності перекладу, необхідно насамперед встановити збіги і розбіжності у засобах вираження ідентичних значень у мові перекладу та мові оригіналу і на цій основі виявити найбільш типові засоби подолання цих розбіжностей («перекладацькі прийоми»). Така задача за своєю суттю є мовознавчою, а теорія перекладу, що ставить перед собою саме таку задачу, не може бути нічим іншим як лінгвістичною дисципліною.

Слід зазначити, що у сучасному мовознавстві спостерігається тенденція переходу від вивчення мови, як абстрактної системи, до вивчення функціонування мови у процесі спілкування. Ця тенденція виявляється й у зростаючому інтересі до проблем мовної діяльності, що досліджуються у плані психолінгвістики, і в розробці тематики, пов'язаної з так званим «актуальним синтаксисом» і «комунікативним членуванням речення», що можливо тільки з урахуванням функціонування речення в мовленнєвій системі, і, нарешті, у появі нової галузі мовознавства – «лінгвістики тексту». Всі ці напрями вивчення мови тісно пов'язані з теорією перекладу. Можна стверджувати, що лінгвістична теорія перекладу – це не що інше, як «порівняльна лінгвістика тексту», тобто порівняльне вивчення семантично тотожних різномовних текстів [44].

Визнавши теорію перекладу лінгвістичною дисципліною, потрібно встановити її місце серед інших галузей науки про мову. У сучасному мовознавстві прийнятим є розподіл на два основних підрозділи: мікролінгвістику і макролінгвістику [43].

Крім зазначеного розподілу лінгвістики на мікро- і макролінгвістику, існує також поділ мовознавчих дисциплін на теоретичні та прикладні. До числа останніх відносяться ті галузі науки про мову, що безпосередньо пов'язані з практичним використанням мови у тих або інших видах людської діяльності, що потребують наукового обґрунтування, як то: методика викладання мови; аспекти теорії інформації, пов'язані з використанням мови в технічних каналах зв'язку (телефон, радіо, інтернет); проблеми автоматичного пошуку інформації, реферування, тощо; принципи побудови алфавітів; орфоепія та культура мовлення і ціла низка інших [43, с. 268].

Що стосується теорії перекладу, то вона, на наш погляд, відноситься, поперше, до лінгвістики у загальному розумінні і, по-друге, до області прикладного мовознавства. Щодо лінгвістики у загальному розумінні, то будувати теорію перекладу суто на лінгвістичній основі можливо, без урахування екстралінгвістичних чинників, тобто явищ, що лежать поза структурою самої мови, хоча і безпосередньо з нею пов'язані.

Тож, комплекс дисциплін, що вивчають переклад з різних ракурсів, можна назвати перекладознавством. Центральною й основною частиною перекладознавства є лінгвістична теорія перекладу, навколо якої групуються інші напрями у вивченні перекладу – літературознавчий, психологічний, тощо. Перекладознавство передбачає вивчення специфіки будь-якого перекладу як галузі літературної компаративістики в контексті її методологічної парадигми, розкриває роль перекладної літератури. У зв'язку з тим, що теорія художнього перекладу формується на межі двох наукових галузей – перекладознавства як результату компетентної діяльності перекладача і літературної компаративістики, де літературний текст виступає предметом міжлітературної комунікації, увагу сфокусовано на перекладознавчих аспектах компаративістики.

1.3 Соціальний статус людини як соціолінгвістична категорія

Щодня людина спілкується і взаємодіє з різними людьми, які є представниками різних соціальних груп. Доеднуючись до системи соціальних взаємодій, будь-яка особа повинна виконувати і виконує певні соціальні функції. Соціальний статус людини – це соціолінгвістична категорія, що виражається за допомогою системи лінгвістичних індексів, що включають способи виділення свого становища в суспільства, способи підкреслення невідповідності між своїм становищем і положенням співрозмовника.

Будь-яка мова, окрім мертвих, виникає, розвивається й існує як соціальний феномен. Це важливий інструмент людської взаємодії та комунікації. Її основне завдання полягає в забезпеченні спілкування між членами певного соціального колективу. Багато вчених, серед яких А. Швейцер, Л. П. Крисін, Е. Сепір та ін., звертають увагу на проблему мови і суспільства як одну з центральних у сучасній соціолінгвістиці та пов'язана з дослідженням суспільного характеру: виникнення, розвиток і функціонування мови; природа її зв'язків з суспільством; соціальна диференціація відповідно до поділу суспільства на класи, верстви і групи; соціальні відмінності у використанні мови; функціональне різноманіття мови у

зв'язку з різноманітними сферами її застосування; взаємовідносини мов у двомовних і багатомовних суспільствах; умови отримання однією з мов функцій засобу міжнаціонального спілкування; форми свідомого впливу суспільства на мову, тощо [46, с. 206].

Визначаючи взаємозв'язок мови і соціального статусу, можна зробити припущення про те, що сукупність ознак соціального статусу людини є цілісним утворенням, єдиною ознакою на рівні лексичної семантики.

Інформація про соціальний статус людини розцінюється як пріоритетна в суспільстві, про що свідчить психологічна закономірність запам'ятовування найважливіших характеристик людини при знайомстві: на рівні ідентифікації – запам'ятовується особа "*She was a fiery, vivacious, redhead*" – «Вона була яскравою, життєрадісною, рудавою»; на рівні класифікації – заняття "*the star woman politician of the time*" – «зірка серед жінок-політиків того часу»; на рівні характеристики – ім'я та додаткові характеристики "*Pat-Hornsby-Smith, his next-door neighbor*" – «Пет-Хорнсбі-Сміт, його сусідка навпроти. На рівні класифікації людина сприймається як представник певного соціального прошарку, професії тощо, а додаткова інформація містить характеристики, які витікають з певного набору ознак:

(1) - *I understand that you're still looking for a candidate at Dartford?* [63, с. 45- 46].

- *That's right. Any suggestions?*

- *Well, there's a young woman, Margaret Roberts, that you might look at. She's very good.*

- *Oh, but Dartford is a real industrial stronghold. I don't think a woman would do at all.*

- *Well, why not just look at her?*

- *Я так розумію, що ви все ще шукаєте кандидата для Дартфорда?*

- *Це правда. Є які-небудь пропозиції?*

- *Знаю одну молоду жінку, Маргарет Робертс, на яку ви могли б подивитися. Вона дуже здібна.*

- *О, але Дартфорд - справжня промислова цитадель. Я не думаю, що жінка*

підійде.

- *Що ж, чому б тобі не подивитися на неї?* – (переклад наш – С. О.)

У цьому прикладі, мовець коли говорить “She’s very good”, має на увазі, що дівчина талановита та може бути кандидатом на цю посаду. Тим самим мовець вже створює певну репутацію та статус людині.

Цей же принцип працює і на рівні опису персонажів та стосунків між ними у мемуарно-публіцистичних текстах, а тому соціальний статус має розглядатись як одна з визначальних характеристик, які мають бути вірно відтворені у перекладі.

Таким чином, соціальний статус людини належить до центральних категорій соціолінгвістики. Концептуальний зв’язок даної категорії з іншими найближчими поняттями соціолінгвістики визначений В. І. Карасиком: найближчими до соціального статусу є концепти ролі, комплексу цінностей, стратифікованого мовленнєвого колективу, поведінки, мовленнєвої події, акту, сфери і ситуації спілкування, комунікативної мережі і мови в її різновидах. Зв’язки з іншими концептами і поняттями носять опосередкований характер. Поведінка, стратифікація і стиль життя складають основу концепту соціального статусу людини [38].

1.4. Основні підходи до вивчення статусної індикації у перекладі

За своєю суттю соціальний статус людини є співвідносною категорією. Розкриття цієї категорії може бути направлене зовні і всередину: у першому випадку визначається система значущості в суспільстві, виявляються основні і другорядні рангові позиції, які люди можуть посідати постійно і тимчасово, У другому випадку встановлюються основні і додаткові характеристики, властиві тій чи іншій ранговій позиції. Зовнішні аспекти соціального статусу людини зводяться до пояснення статусу представників тієї чи іншої спільноти. Внутрішні аспекти є характеристикою поведінки людей, що займають той чи інший щабель в суспільній ієрархії. Зовнішні аспекти соціального статусу більшою мірою пов’язані з системою норм відповідного суспільства і відображаються

насамперед у нормативному плані соціального статусу. Внутрішні аспекти статусу переважно узагальнюють його рольові характеристики. Саме розбіжністю внутрішніх аспектів статусу із зовнішніми проявами поведінки людей пояснюються оксюмори типу «silent barber», «loquacious librarian», «moderate extremist» «мовчазний перукар», «балакучий бібліотекар», «помірний екстреміст» [65].

Розглядаючи внутрішні характеристики прояву соціального статусу людини, звернемося до трьох сфер прояву статусу: індекси стилю життя, людські контакти і мова.

Мовні індекси стилю життя носять розмитий характер у порівнянні з соціологічними індексами, виражаються у вигляді конотацій і конотативних комплексів, мають прототипну природу і певною мірою автономні по відношенню до свого денотативного змісту. Індикація стилю життя виявляє ступінь соціальної навантаженості особи, про яку йдеться. Статусні індекси відіграють істотну роль у створенні стереотипів різного порядку, є оцінно-маркованими, а тому активно використовуються у рекламі і пропаганді.

Індикація непрестижного статусу в англomовному та україномовному суспільствах носить евфемістичний характер і має безпосередньо-дистанційне чи опосередковано-символічне вимірювання. Соціальний статус маркується на соціальній або публічній дистанції і виражається у відстані між учасниками спілкування, гучності голосу, використанні особливого приватного коду, в усвідомленні особистого простору.

Чим нижче статус людини, тим більше розмитим для неї є соціальний простір. Індекс стилю життя проявляється у символічних контактах людей і простежуються в етикетних манерах.

З точки зору соціального статусу людини вживання мови може бути стандартним, субстандартним і суперстандартним. Субстандартну або нестандартну лексику розподіляють на два типи слів: експресивну і соціальнодетерміновану лексику. До першого типу слів відносять сленг і вульгаризми, до другого типу слів – професійні та корпоративні жаргони і аргі [5, с. 41]. Можна об'єднати

поетизми, архаїзми і варваризми в групу слів експресивного значення на противагу термінам як словами соціально-детермінованого типу. Однак формальні слова і евфемізми визначаються експресивними лише в ситуації невідповідності дистанції спілкування і засобів мовлення (в неформальній ситуації офіційна мова буде так само експресивна, як розмовна мова в офіційній обстановці), а до термінів формальні слова здебільшого не належать. Співвідношення суперстандартних і субстандартних значень слів показано в таблиці 1. 1. [25].

Співвідношення мовного стандарту і соціальної детермінації

Ознака мовного

стандарту спілкування

Ознака соціальної детермінації

	Соціально-детермінована лексика	Соціально-не детермінована лексика
Суперстандартне спілкування	терміни і формалізми	поетизми, архаїзми, варваризми
Стандартне спілкування	нейтральна лексика	нейтральні слова
Субстандартне спілкування	жаргонізми і арготизми	сленг і вульгаризми

Виокремлюють статусні індекси, властиві мові чоловіків і жінок, дорослих і дітей, освічених і менш освічених людей, представників різних соціальних та етнічних (расових) груп англomовного та українomовного суспільств. Розмежується зовнішня і внутрішня мовна компетенція, рівні мовної компетенції тісно пов'язані з соціальним статусом людини.

Перед перекладачем творів мемуарно-публіцистичного стилю стоїть завдання розпізнати найменші тонкощі у задумі автора і перенести їх у епоху й культуру, віддалену від заданої не лише часовим, а й географічним та культурно-історичним простором. Вважається, що сприйняття твору сучасним має бути

аналогічне сприйняттю твору перекладу, а отже, сам переклад повинен мати у собі відбиток часу написання того чи іншого твору. Сучасний переклад має не лише інформувати читачів про те, що текст належить до іншої епохи, а й за допомогою особливих прийомів намагатися передати, наскільки ця епоха віддалена від них у часі.

Таким чином, відтворення соціального статусу в перекладі, поряд із відтворенням культурно та темпорально маркованих знаків, вимагає ретельного вивчення історичних фактів, які складають необхідні фонові знання для відтворення «асоціативного шлейфу» культурних концептів [38]. Варто зазначити, що саме фонові знання, а не інформація стають потужним знаряддям у руках перекладача. Варто розрізнити поняття «фонова інформація» та «фонові знання», де перше є системою понять, що лежить в основі кожного конкретного тексту, незалежно від того, засвоєна така інформація перекладачем чи ні. Лише після засвоєння вона перетворюється на «фонові знання» автора перекладу. За ступенем поширеності розрізняють три види фонових знань: загальнолюдські, регіональні та країнознавчі.

Як влучно зауважує кандидатка філологічних наук Ю. С. Попова, потрібно виокремити сферу невербальної комунікації і включити в неї сферу людських контактів, адже опис невербальної комунікації абсорбує проксеміку, яка вивчає людські контакти та визначається наукою про комунікативний простір, про те, як людина сприймає та використовує цей простір, а також про те, як цей простір впливає на вербальну та невербальну поведінку людини [5]. Принагідно зауважимо, що тут існує й зворотній зв'язок, тобто, статусне положення людини саме по собі визначає її статусну поведінку, стиль життя та відносини у перерахованих сферах прояву соціального статусу, і навпаки, мовлення, стиль життя і невербальна поведінка людини вказують на її соціальний статус.

1.5 Статусна індикація мовлення і переклад

Мова є важливою характеристикою соціального статусу людини. Переклад

ідіолекту персонажів становить чималу частку роботи перекладача і якнайглибше відтворює світобачення, цінності, соціально-статусні та інші різнопланові характеристики осіб, описаних у мемуарно-публіцистичних текстах. Питання передачі мовлення вимагає вміння подолання труднощів, що виникають у процесі перекладу і пояснюються мовними розбіжностями різного характеру:

- системні розбіжності (відмінності в лексичній та граматичній будові двох мов);
- мовна норма (чинник, що впливає на процес породження тексту, фільтр, який пропускає чи затримує те, що здатна створити мовна система);
- стилістичні особливості;
- узус, або мовленнєва норма (форма ситуативного використання мови, тобто те, що найкраще вживати в конкретній ситуації спілкування);
- особливості словотвору;
- позамовні чинники [29, с. 93].

Водночас відтворення мовлення у перекладі безпосередньо пов'язане із питанням *стилю*. Класичним вважається визначення відомого науковця В. В. Виноградова: «Стиль – це суспільно усвідомлена і функціонально зумовлена, внутрішньо об'єднана сукупність прийомів уживання, відбору і поєднання засобів мовного спілкування у сфері тієї чи іншої загальнонародної, загальнонаціональної мови, співвідносна з іншими такими самими способами вираження, що слугують іншим цілям, виконують інші функції в мовній суспільній практиці певного народу» [39]. Сучасні мовознавці найчастіше розглядають та досліджують поділ на функціональні стилі мовлення, тобто поділ за сферою застосування: науковий, офіційно-діловий, художній, розмовний, публіцистичний. Проте не менш важливим є поділ мовлення на три *експресивні стилі*: високий, середній та низький.

Проблема соціальної індикації мови ґрунтовно розроблена в соціолінгвістиці: висвітлено розчленування мови на географічні й соціальні діалекти, виявлено й описано різні соціолекти (наприклад, мова міської бідноти, мова випускників престижних приватних навчальних закладів, чоловіча й жіноча мова та ін.),

встановлено характеристики сленгу, досліджуються професійні соціолекти й жаргони, визначено типи комунікативної стратегії людей в умовах ситуативної і соціальної нерівності, розроблено апарат вивчення показників соціального статусу людини, зокрема, його індикатори і маркери [2]. Усі ці дослідження створюють підґрунтя для подальших перекладознавчих розвідок у питаннях відтворення статусної індикації мовлення першотвору.

Розуміння базових засад міжкультурної комунікація є невід'ємним знанням для перекладача. У результаті перекладу першотексту утворюється вторинний текст, у якому лексичні одиниці набувають нового образного втілення. Однозначно, що текст перекладу не може абсолютно точно відтворювати першотекст, адже мовна система літератури-реципієнта не здатна абсолютно точно відтворити зміст оригіналу, а тому певні інформаційні втрати є неминучими. У такому разі текст не може бути відтворено «від звуку до звуку», а лише від семантичного збереження повідомлюваного. Від майстерності перекладача залежить узгодження текста-джерела в його культурному контексті з комунікативно-культурними умовами цільової мови.

Перекладацька компетенція вимірюється не лише практикою у перекладацькій діяльності, а й має включати лінгвістичну, культурну, предметно-специфічну, дослідницьку та соціальну компетенції. Такий переклад не можна назвати просто заміною одних лексем у першотексті на інші, а тому варто перекладати не окремі слова чи речення, а текст у цілому. Комунікативний текст має зберігати культурні риси, переходячи з однієї мови до іншої. Незнання вказаних компетенцій призводить до помилок у перекладі, знецінює його, позбавляє національного колориту або призводить до грубих огріхів, які створюють хибне уявлення про країну та її народ.

Дослідники по-різному підходять до визначення стратегії перекладу, але всі вони беруть за основу два вже існуючі підходи: *очуження і одомашнення*.

Переклад-одомашнення (domestication) – заміщення елементів першотексту, які є специфічними елементами культури оригінала, елементами культури адресата: *Та і горілочку хлистали – And washed them down with whiskey* («Енеїда»

Іван Котляревський, переклад Богдана Мельника), *Цебри сивушки там стояли* – *Large buckets full of whiskey* [30]. Автор перекладу вживає лексему *whiskey* на позначення різних напоїв, але вона є зрозумілою для англомовного читача.

Проілюструємо підхід форенізації наступним прикладом: *As That very day Miss Crawley left off her afternoon dose of medicine: that afternoon Bowls opened an independent bottle of sherry for himself and Mrs. Firkin: that night Miss Crawley and Miss Briggs indulged in a game of piquet instead of one of Porteus's sermons. It was as in the old nursery-story, when the stick forgot to beat the dog, and the whole course of events underwent a peaceful and happy revolution ("Vanity Fair" by William Thackeray)* – *Того ж таки дня міс Кроулі не випила після обіду ліків, а Боулс відкоркував пляшку хересу для себе й Феркін; того ж вечора господиня і Брігс дозволили собі пограти в карти замість читати якусь проповідь Портеуса. Сталося так, як у одній давній дитячій казочці: палиця забула бити собаку, і всі події пішли своєю узвичайненою колією* [57]. У наведеному прикладі згадується дитяча казка, яка стала джерелом алюзії і зрозуміла читачеві без знання тексту, а тому буквальний переклад без виносок і пояснень достатній для розуміння, хоча читач й усвідомлює, що йдеться про якусь англійську казку. Тому очуження тут є цілком виправданою стратегією.

Щоб передати іншомовний акцент персонажа, перекладачі вдаються, у гіршому випадку, до одомашнення, тобто, перекладають іншомовний акцент літературною українською мовою, втрачаючи при цьому задумане автором маркування мовлення, або, у кращому разі, до компенсації описовим шляхом, пояснюючи, що персонаж говорить, наприклад, ламаною англійською мовою з акцентом, відтворюючи фонетику соціолекту, що вдало передає граматичні та фонетичні відхилення тексту оригіналу, наприклад: *Theres menners f' yer!* – *Оце тобі й манери* [6]. Отже, професійні перекладачі знаходять можливість відтворення національних характеристик мовця фонетичними засобами чи шляхом спотворення морфологічних форм, залишаючись відданими авторському коду, що розглядається науковцями як стратегія очуження [42, с. 11].

Соціальний статус може реалізуватися й на рівні зниженої мовної гри, яка є неодмінним супутником розмовної мови. Термін «мовна гра» ввів австрійський філософ Л. Й. Й. Вітгенштейн, який акцентує увагу на тому, що мовці не завжди спілкуються за допомогою розповідних речень, а часто використовують накази, прохання, висловлюють власні думки та сподівання, жартують, що, на його думку, і є прикладами використання мовної гри. Таким чином, на думку Л. Й. Й. Вітгенштейна, мовна гра це особлива діяльність носіїв мови, яка має на меті створення змістів, що демонструють зв'язок мови із законами природи та логіки [24]. До того ж, що нижче освітній рівень людей, то важливіше для них дотримуватися правил мовних ігор – вмить кидати репліки, кепкувати один з одного, вести «словесну дуель» і вихвалитися, а також уміти розповідати історії, вигадувати пісні, римувати. Знижена гра характеризується насамперед іронією, а також діалектизмами, жаргонізмами, авторськими неологізмами тощо. Іронізуючи, мовець свідомо або несвідомо ухиляється від відвертості й створює напругу у діалозі, поєднуючи у словах пряме і переносне значення. Під час перекладу іронія відтворюється передусім за допомогою контрастного зіставлення (порушення семантичної і граматичної сполучуваності, змішування лексики з різним стилістичним забарвленням, ефекту несподіванки, побудованому на зміні синтаксичної структури) [42, 38].

Дотримання статусної дистанції досягається шляхом використання спеціального мовлення – професійної мови (технолекту або соціолекту), сленгу і жаргону, вживання яких свідчить про те, що людина – член певної групи, а також підкреслює особливий статус цієї особи по відношенню до тих, хто не є дотичними до вказаних осіб.

До соціолектів, на нашу думку, варто віднести мову інтелігенції та високоосвічених верств населення, адже саме згадані представники соціуму збагачують лексичний склад будь-якої мови абстрактними та термінологічними одиницями. Мовні особливості представників освіченої верстви, які використовують мову не лише в міжособистісному спілкуванні у межах групи, а й як інструмент для створення різних текстів, сприяє становленню, розвитку і кодифікації літературних

норм, а також складає суттєвий доробок щодо формування стильової різноманітності мови, зокрема формування таких її стилів як: публіцистичний, мемуарно-публіцистичний, науковий, офіційно-діловий.

Завдання перекладача – зберегти експресивність соціолекту, сленгу чи жаргону, а також його стилістично низький реєстр, відтворюючи при цьому його статусне маркування. Варто зазначити, що найбільш уживаним перекладацьким прийомом у передачі жаргону є калькування, або дослівний переклад [52]. Важливо й зважати на прагматичний фактор, очікування цільової аудиторії, яка може не володіти спеціальними знаннями щодо вживання професійних лексем. Прагматика розглядає: 1) адресанта та його інтерпретаційну сутність, усі свідомі лінгвістичні та несвідомі лінгво-когнітивні процеси, що знаходяться під впливом культурного та дискурсивного факторів; 2) адресата, тобто перлокутивний акт і, як його результат за теорією вітчизняного мовознавця Г. Г. Почепцова, перлокутивний ефект [47], тобто – реакцію адресата, розуміння ним імпліцитного сенсу висловлювання; 3) інтерактивність комунікантів, де звертається увага на форми мовленнєвої взаємодії, адже людина, вступаючи в розмову, прагне не лише зрозуміти, а й бути зрозумілою, тому тут відіграють важливу роль соціальні, психологічні, етикетні, особистісні фактори; 4) ситуацію спілкування, тобто вплив комунікативної ситуації на тематику та форми висловлювань, контекстуальний вплив [53].

1. 6. Індикація невербальної комунікації на позначення соціального статусу і переклад

Фахівці вважають, що, спілкуючись з іншою людиною, ми більше половини (за різними джерелами – від 50 до 90%) отримуємо за допомогою немовних знакових систем.

У якості функцій невербальної комунікації розглядаємо такі:

- 1) доповнення і заміщення мовного висловлювання;
- 2) регуляція міжособистісних відносин;

- 3) репрезентація емоційних станів;
- 4) обмін ритуалами;
- 5) регуляція самопред'явлень.

Серед чинників, які впливають на невербальну комунікацію, визначаємо такі:

- національна приналежність (одні й ті ж жести у різних народів можуть мати різні значення);
- стан здоров'я (у людини в хворобливому стані змінюються погляд, звучання голосу, жести зазвичай більш мляві, хоча є захворювання, що супроводжуються підвищеною збудливістю, емоційністю);
- професія людини (слабке рукостискання не завжди прояв слабкості: можливо, професія вимагає берегти пальці);
- рівень культури, який впливає на систему жестів, уявлення про етикет, правильне виховання;
- статус людини (чим вище місце на ієрархічній драбині, тим скупіші на жести, більше оперуючись словами; жести стають більш витонченими);
- належність до групи (групові традиції, норми, правила можуть істотно модифікувати пантоміміку члена групи);
- акторські здібності (вміння вправно користуватися лексемами та невербальними знаками);
- вік (у ранньому віці один і той же стан може виражатися різними жестами; крім того, з віком може знижуватися швидкість рухів);
- поєднання невербальних знаків (зазвичай стан передається не одним, а декількома елементами пантоміміки. При порушенні гармонії між цими елементами складається враження нещирості);
- можливість проявити і сприйняти невербальні засоби спілкування (фізична перешкода між партнерами ускладнює їх повноцінне сприйняття).

Отже, згадані засоби невербальної комунікації істотно доповнюють мовний вплив, як посилюючи його, так і послаблюючи. Крім того, саме невербальні засоби спілкування представляють інформацію про душевний стан, настрої

співрозмовника, ставлення до партнера і до обговорюваної проблеми, допомагають виявити наміри учасників комунікативного акту.

Серед засобів невербальної комунікації, які є яскравою характеристикою статусу персонажа / персонажів, відносимо такі: кінесика, проксемика, фонація, мовчання, зорова комунікація і супроводжуючі мову невербальні дії.

Кінесика значною мірою виражає статусні стосунки, жести й міміка вищої за статусом особи характеризуються більшою свободою в межах певного етикетного спілкування, аніж жести й міміка нижчого за статусом учасника спілкування [46]. Міра напруженості тіла також є показником статусних стосунків: мінімальна напруженість спостерігається у вищої за статусом особи при спілкуванні із нижчою, максимальна напруга – у людини, нижчої за статусом, у спілкуванні вищою .

Мовчання також може бути статусно значущим, як вважає професор В. В. Богданов [8]. Так, наприклад, людина, що прагне домінувати (у європейській і північноамериканській традиції), перебиває співрозмовника, тобто хоче увесь час говорити сама. Мовчання у відповідь стає знаком нижчого статусу. Натомість, небажання говорити може бути показником небажання контактувати із представником нижчої статусної групи. У такому разі мовчання стає знаком вищого статусу [29, с. 56].

Англомовному художньому дискурсу притаманні образні засоби позначення мовчання, серед яких: метафора – *speech is silver –silence is golden*, мовлення - це срібло, а тиша - золото; порівняння – *dumb as a fish*, німий як риба; метонімія – *the red square is silent*, червона площа мовчить; епітет – *frozen dumbness*, замерзла німота; оксиморон – *silent scream*, тихий крик; мовчання передається прямими та дескриптивними вербалізаторами, а базовими знаками мовчання в англійській мові виступають лексеми *pause* та *silence* “*Never pause unless you have a reason for it, but when you pause, pause as long as you can*” [66, с. 25] – «Ніколи не роби паузу, доки в тебе не має причин на це, але якщо вже ти її робиш, тримай так довго, як тільки можеш» – (переклад наш – С. О). У перекладознавчій науці мовчання вивчається у рамках досліджень невербальної комунікації

у цілому (О. А. Мокренко, І. І. Солодовиченко та ін.).

Отже, переклад – це унікальний, неповторний вид міжмовної та міжкультурної комунікації, обумовлений як мовними, так і позамовними чинниками. Важливу роль у процесі такої комунікації виконує перекладач, який виступає медіатором не лише між автором – адресантом певного повідомлення – та його кінцевим реципієнтом, але й між двома мовами та культурами. Тому високий рівень професійної компетентності перекладача, а також знання окреслених статусних індексів і вміння вирізняти їх у тексті оригіналу допомагає перекладачеві долати труднощі під час перекладу текстів різних стилів художніх творів, залишаючись вірним автору та його творчому задуму

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Соціальний статус людини у соціолінгвістичному аспекті може моделюватися з позицій або заданого соціального типу, або визначених ознак, які розглядаються як індикатори статусу і ролі. Джерелом для соціолінгвістичного аналізу статусу людини є різні тексти (включаючи тексти словникових дефініцій), кодекси поведінки, етикет.

Опрацьований матеріал дозволяє стверджувати, що теорія перекладу відноситься до лінгвістики у загальному розумінні та до галузі прикладного мовознавства. Неможливо будувати теорію перекладу суто на лінгвістичній основі без урахування екстралінгвістичних чинників, тобто явищ, що лежать поза структурою самої мови, хоча і безпосередньо з нею пов'язані.

Варто зазначити, що соціальний статус відноситься до понять, пов'язаних із варіативністю мови й визначає ситуативний вимір мови через рольові стосунки. У тексті мемуарно-публіцистичного стилю, міжособистісні й рольові стосунки осіб можуть бути як одно- так і багаторівневими, що впливає на сприйняття і передачі статусних характеристик у процесі перекладу.

Мовленнєва індикація соціального статусу людини виявляється в ступені володіння мовою, тобто, у білінгвізмі та різних видах мовної й мовленнєвої компетенції.

Статусна індикація мовлення простежується на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях, а також виражається під час вимови й інтонаційно. Що вища статусна позиція учасників спілкування, то ймовірніше, що комуніканти підтримуватимуть вишукано ввічливу бесіду, неспішно, з рівною інтонацією, модулюючи голос. Інтонаційні особливості мови є початковим моментом у визначенні статусу людини.

РОЗДІЛ II МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Визначення дискурсу у сучасній лінгвістиці

Визначення поняття «дискурс» викликає значні труднощі в силу того, як воно виявилось затребуваним в межах цілого ряду наукових дисциплін, насамперед таких, як лінгвістика, антропологія, літературознавство, етнографія, соціологія, соціолінгвістика, філософія, психолінгвістика, когнітивна психологія і деякі інші. Цілком природно, що багатозначність терміну «дискурс» і його використання в різних галузях гуманітарних наук породжують різні підходи до трактування його значення і сутності. Проте, можна сказати, що завдяки зусиллям вчених з різних областей теорія дискурсу визначається в даний час як самостійна міждисциплінарна галузь, яка відображає загальну тенденцію до інтеграції в розвитку сучасної науки.

Ще до появи сучасної теорії дискурсу, яка почала вибудовуватися у самостійну галузь науки лише в середині 60-х років XX століття, існували спроби дати визначення цьому терміну. Сам термін було запозичено з англосакської лінгвістичної школи із потрактуванням «тексти в їх текстовій даності і в їх особливостях» [54,с.7]. Латиною *дискурс* означає *бесіди учених* і з такою самою семантикою, у значеннях *діалог, міркування, лекція, доповідь*, уживаються французька лексема *discours* й англійська *discourse*.

Уперше в якості лінгвістичного терміна *дискурс* було ужито американським мовознавцем Зеллігом Харрісом у 1952 році у статті, яка була присвячена аналізу мови реклами. Сьогодні для зазначеного терміна характерне полісемантичне його вживання. Так, у словнику німецької мови Якоба Вільгельма Гріма «*Deutsches Woerterbuch*» 1860 р. вказані наступні семантичні параметри терміну «дискурс»:

- 1) діалог, бесіда;
- 2) мова, лекція.

Такий підхід був характерний в період становлення теорії дискурсу в рамках численних досліджень, які отримали назву лінгвістики тексту. Це був період, коли лінгвістика вийшла за рамки дослідження ізольованого висловлювання (пропозиції) і перейшла до аналізу синтагматичного ланцюга висловлювань, що утворюють текст та властивостями якого є завершеність, цілісність, зв'язність і ін.

Полісемічність терміну «дискурс» зафіксована в «Короткому словнику термінів лінгвістики тексту» дослідниці Т. М. Ніколаєвої: «Дискурс – багатозначний термін лінгвістики тексту, який вживається різними авторами в значеннях, майже омонімічних. Найважливіші з них: 1) зв'язний текст; 2) усно-розмовна форма тексту; 3) діалог; 4) група висловлювань, пов'язаних між собою за змістом; 5) мовленнєвий твір як даність – письмова або усна» [28, с. 467].

Виникнення теорії дискурсу ознаменувало якісний стрибок у розвитку науки про мову і поставило перед дослідниками дуже складну задачу – дати лінгвістичний опис дискурсу. Виникнувши у рамках лінгвістики тексту, теорія дискурсу ніколи не втрачала зв'язку з нею, але послідовно йшла до диференціації предмета свого дослідження, тобто розмежування понять «текст» і «дискурс». Наприклад, за визначенням науковця В. Г. Борботько, «дискурс є текст, але такий, який складається з комунікативних одиниць мови – пропозицій і їх об'єднань в більшій єдності, що знаходяться в безперервному смисловому зв'язку, що дозволяє сприймати його як цілісне утворення» [9, с. 8]. Мовознавець підкреслює той факт, що текст як мовний матеріал, не завжди є зв'язною мовою, тобто дискурсом. Текст – більш загальне поняття, ніж дискурс. Дискурс завжди є текстом, але не навпаки, тобто не кожний текст є дискурсом, адже дискурс – окремий випадок тексту.

У сучасній лінгвістиці дискурс трактується неоднозначно. Можна виділити кілька підходів до визначення дискурсу:

1. Комунікативний (функціональний) підхід: дискурс як вербальне спілкування (мова, вживання, функціонування мови), або як діалог, або як бесіда, тобто тип діалогічного висловлювання, або як мова з позиції мовця на протипагу

оповіданню, яке не враховує такої позиції. В рамках комунікативного підходу термін «дискурс» трактується як «якась знакова структура, яку роблять дискурсом її суб'єкт, об'єкт, місце, час, обставини створення (виробництва)» [31,с.7-25].

2. Структурно-синтаксичний підхід: дискурс як фрагмент тексту, тобто утворення вище рівня пропозиції (поверхфазова єдність, складне синтаксичне ціле, абзац). Під дискурсом розуміється дві або більше пропозицій, які перебувають в смисловому зв'язку одна з одною, при цьому зв'язність розглядається як одна з основних ознак дискурсу [31,с.7-25].

3. Структурно-стилістичний підхід: дискурс як нетекстова організація мовлення, що характеризується нечітким розподілом на частини, пануванням асоціативних зв'язків, спонтанністю, ситуативністю, високою контекстністю, стилістичною специфікою [31,с.7-25].

4. Соціально-прагматичний підхід, який за Ю.С. Степановим визначає дискурс як текст, занурений у ситуацію спілкування, в життя, або як соціальний або ідеологічно обмежений тип висловлювань, або як «мова в мові», але представленний у вигляді особливої соціальної даності, що має свої тексти [55,с.35-73]

Поняття «дискурс» було введено внаслідок назрілої в науці потреби врахувати не тільки характеристики «тексту як такого», виходячи з його внутрішньої специфіки, а й тексту як «послання», адресованого кому-небудь і який виражає певні потреби адресата і автора. Французький учений Е. Бенвеніст виначає дискурс як «мову, що привласнюється мовцем»: «дискурс не є простою сумою фраз, при його народженні відбувається розрив з граматичною будовою мови. Дискурс – це такий емпіричний об'єкт, з яким стикається лінгвіст, коли він відкриває сліди суб'єкта акту висловлювання, формальні елементи, що вказують на присвоєння мови мовця» [18, с. 124]. На думку науковця, суттєвою рисою дискурсу, що розуміється ним в широкому сенсі, є співвіднесення дискурсу з конкретними учасниками акту комунікації, тобто мовця і слухача, а також з комунікативним наміром мовця якимось чином впливати на слухача. Структуру розмовного дискурсу становить ряд етапів комунікативної дії індивіда (вступ до

мовного контакту, висунення ініціальної теми розмови і її ратифікація, зміна ролей в ході комунікативного акту, зміна теми розмови, вихід з комунікативного акту), кожен з яких обумовлений комплексом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Лінгво-комунікативний аспект дискурсу простежується у визначенні дослідника Г. А. Орлова, який розглядає «дискурс як категорію мови, матеріалізуючи у вигляді усного або письмового мовного твору, щодо завершеного у смисловому і структурному відношенні, довжина якого потенційно варіативна: від синтагматичною ланцюга понад окремого висловлювання (пропозиції) до змістовно цілісного твору (оповідання, бесіди, опису, інструкції, лекції і т. п.)» [40, с. 14]. Поняття «дискурс» характеризується параметрами завершеності, цілісності, зв'язності тощо (тобто всі властивості тексту), воно розглядається одночасно і як процес (з урахуванням впливу соціокультурних, екстралінгвістичних та комунікативно-ситуативних чинників), і як результат у вигляді фіксованого тексту.

Російський лінгвіст В. З. Дем'янков, ґрунтуючись на нових роботах із іноземного мовознавства, дав визначення дискурсу, яке відображає функціональну природу дискурсу і в значній мірі поглиблює попередні дефініції: «Discours – дискурс, довільний фрагмент тексту, що складається більш ніж з одного речення або незалежної частини речення. Часто, але не завжди, концентрується навколо деякого опорного концепту; створює загальний контекст, який описує дійових осіб, об'єкти, обставини, час, вчинки і т. п., визначаючись не так послідовністю пропозицій, як тим загальним, що створює дискурс і його інтерпретатора світом, який «будується» по ходу розгортання дискурсу. Вихідна структура для дискурсу має вид послідовності елементарних пропозицій, пов'язаних між собою логічними відносинами кон'юнкції, диз'юнкції і т. д. Елементи дискурсу: події, які описуються, їх учасники, перформативна інформація і «не-події», тобто:

- а) обставини, що супроводжують події;
- б) фон, що пояснює події;
- в) оцінка учасників події;
- г) інформація, що співвідносить дискурс із подіями» [20, с. 7].

Ядром цієї дефініції можна вважати положення про те, що дискурс визначається не як величина, адекватна тексту, або навіть, як зрозуміло з наведених вище визначень, синонімічна йому, а є значно ширшою.

Цікавою є точка зору науковця Ю. С. Степанова, який пов'язує дискурс з поняттями альтернативного світу, факту і причинності. Мовознавець також дає широке лінгво-філософське трактування дискурсу як «мови в мові», представленого у вигляді особливої соціальної даності. При цьому дискурс не може бути зведений до стилю, граматики або лексикону як просто мови. Він «існує, перш за все, і головним чином в текстах, але таких, за якими постає особлива граматики, особливий лексикон, особливі правила слововживання і синтаксису, особлива семантика, в кінцевому рахунку – особливий світ» [55, с. 45]. Хоча лінгвіст також зазначає про існування дискурсу в текстах, його бачення дискурсу як особливого, можливого світу виводить дискурс далеко за рамки тексту.

Таким чином, узагальнюючи вищенаведені визначення поняття «дискурс», можна стверджувати, що цей термін, як він розуміється у сучасній лінгвістиці, є близьким за змістом до поняття «текст», проте підкреслює динамічний характер мовного спілкування, який розгортається в часі; і навпаки – текст розуміється переважно як статичний об'єкт, результат мовної діяльності.

2.2 Методика дослідження англійських атрибутивних лексем на позначення соціального статусу і тактик їх відтворення в українських перекладах

Використання атрибутивних складних лексем в англійській мові є досить частим явищем, відтворення яких не лише українською мовою, а й іншими, часто викликає певні складнощі. Такі складнощі пов'язані, насамперед, із певними особливостями побудови граматики в українській та англійській мовах, а також із низкою семантичних чинників [14, с. 38].

Саме тому, для здійснення перекладу тексту з англійської мови на українську і навпаки, є важливим всебічне вивчення та аналіз тексту-оригіналу щодо

виявлення можливих семантичних та граматичних складнощів із якими пов'язаний процес перекладу. Такий аналіз перекладу атрибутивних лексем передбачає попередній поділ цієї групи на дві частини: означувальну та означувану [49, с. 39-40]. В якості означень в англійській мові часто виступають дієприкметники та прикметники, однак також зустрічаються іменники. Окрім того, синтаксичну роль означення в англійській мові може виконувати герундій, який не має відповідного значення у граматиці української мови, а, відповідно, створюватиме труднощі під час перекладу атрибутивної лексеми. В якості означувальної частини в англійській мові можуть виступати будь-які частини мови.

Наприклад, атрибутивне сполучення «2-year-old girl» поєднує в собі властиві англійській мові поєднання іменника, який вжито на позначення особи, та використання складного атрибутивного компоненту із позначенням віку цієї особи. Відтворення зазначеного словосполучення українською мовою отримує вигляд «дворічна дівчинка».

Під час відтворення атрибутивних лексем фахівці користуються методом зворотного перекладу, тобто починають із останнього слова, яке зазвичай є опорною лексемою. Однак, при цьому варто зберегти семантичні зв'язки між компонентами словосполучення, що відтворюється вихідною мовою. Адже, саме за допомогою таких зв'язків, а також закономірностей побудови й функціонування атрибутивних словосполучень в українській мові, визначається той чи інший спосіб перекладу, а також обсяг їх трансформацій [49, с. 57].

Дієприкметники, прикметники та іменники в англійській мові у функції означень можуть перекладатися як одним словом, так і словосполученням, або підрядною означальною частиною у складі складнопідрядного речення.

Під час перекладу атрибутивних лексем може використовуватися прийом розширення, тобто використання додаткових слів, якщо це необхідно для розуміння семантичного значення словосполучення. Такий вид лексико-граматичної трансформації потребує переосмислення і зазвичай використовується у випадку, якщо атрибутивна лексема представлена іменником. При такому виді перекладу, поява додаткових лексем зумовлюється не лише певними граматичними

чинниками, а й через відсутність еквівалентного способу перекладу, як наприклад, розбіжність в лексико-семантичних системах української та англійської мов.

Переклад атрибутивних лексем, які в якості означальної частини містять підрядну, відповідно, синтаксичну трансформацію речення, збільшення в ньому кількості вербальних ознак, насамперед, стосується словосполучень, які містять англійські дієприкметники, які можуть займати або лівобічну, або правобічну позицію від означуваного слова, а також часто можуть утворювати дієприкметникові звороти: *The majority of children studying “world languages” already speak English as a second language* – «Більшість дітей, які вивчають «світові мови», уже володіють англійською як другою мовою» [64, с. 15].

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що переклад англійських атрибутивних лексем українською мовою викликає низку труднощів, які пов'язані із великою кількістю граматичних і семантичних чинників. Насамперед такі труднощі зумовлені розбіжностями граматичних норм утворення атрибутивних словосполучень в обох мовах, що часто залежить від граматичних характеристик частин мови в українській та англійській мовах. До проблем відтворення тексту відносяться особливості поєднання й функціонування слів у словосполученнях, а також переклад атрибутивних англійських лексем українською мовою, що спричинено розбіжностями у лексико-семантичних системах англійської та української мов.

Отже, здійснюючи переклад англійських атрибутивних лексем варто провести детальний аналіз семантичних зв'язків між компонентами словосполучень, адже зазначені вище чинники впливають на трансформації під час перекладу.

2.3 Методика перекладознавчого аналізу

Сучасне перекладознавство включає всі напрямки досліджень, які вивчають переклад як процес і результат. Питання про «межі» і змістовний бік перекладознавства завжди були предметом особливого зацікавлення як серед

філологів, так і серед фахівців з практичного та теоретичного перекладу. Серед дослідників, які займаються питанням перекладу, не існує єдиної думки щодо специфіки перекладацьких досліджень.

Методику перекладознавчого аналізу було запроваджено лінгвістом В. В. Коптіловим. Науковець зазначав, що критика перекладу позначається на відповідності та співставленні оригіналу до тексту-перекладу, яка встановлюється за допомогою п'яти мовних рівнів: лексичного, морфологічного, фонетичного, ритмічного та синтаксичного [28, с. 34]. За допомогою методики перекладознавчого аналізу мовознавець довів перспективи її використання в межах інших наукових методик (а саме – лінгвостилістичної, когнітивної тощо) і встановив умови, за якими має здійснюватися переклад художніх текстів – врахування основних аспектів перекладу. До таких аспектів належать: науковий, або об'єктивний та мистецький (який ще називають суб'єктивним) [28, с. 30].

До теоретико-методологічної основи методики перекладознавчого аналізу належить інтерпретативна теорія перекладу, яка собою вбачає процес перекладу як такий, який ґрунтується на особистісному розумінні тексту та його відтворення (літературознавиця М. О. Новикова та ін.).

Як уже згадувалося, перекладознавчий аналіз має ґрунтуватися на основі критеріїв співставлення тексту-оригіналу та його перекладу, до яких відносяться категорії еквівалентності та адекватності. Так, у статті дослідниці О. В. Іванової натрапляємо на три варіанти тлумачення поняття категорії еквівалентності перекладу:

- 1) це тотожність, за якої неодмінно має бути збережено зміст тексту-оригіналу;
- 2) спосіб передачі функцій, відображених у вихідному тексті;
- 3) полягає не у якості та ідентичності перекладу, а у кількості співпадіння змісту оригіналу та його перекладу [21, с. 277-278].

Категорію еквівалентності перекладу тексту також розглядав американський науковець Ю. А. Найда, який виокремлює два варіанти тлумачення даної категорії, а саме динамічну та формальну еквівалентності. Динамічна

еквівалентність розуміється науковцем як створення взаємозв'язку між текстом-перекладом та його читачем такого рівня, як між читачем та текстом-оригіналом, однак структурно-формальний аспект оригіналу може бути не збережено. Формальна еквівалентність розуміється як збереження та відтворення структури, її елементів між текстом-оригіналом та його перекладом [64, с. 14-16].

Дослідники, які займалися вивчення еквівалентності перекладу (В. В. Виноградов [12], В. Н. Комісаров [28], Ю. А. Найда [64], Л. К. Латишев [12; 32] та ін.), вважають найважливішим у перекладацькій справі саме досягнення комунікативної еквівалентності між першотекстами та вихідними текстами. Тобто, для того, аби текст читачем було правильно сприйнято, перекладачеві варто насамперед враховувати чинників, які впливають на якість перекладеного матеріалу.

Для того, щоб створити якісний продукт, перекладач користується стратегією перекладу, що у перекладознавстві розуміється як вибір загальних критеріїв, орієнтирів перекладу. Науковець В. Н. Комісаров вважає, що перекладацька стратегія включає в себе вихідні критерії, вибір загального напрямку, характеру та послідовності дій у процесі перекладу [28, с. 156]. На думку мовознавця О. В. Ребрія, «на сучасному етапі робота з текстами різних типів та жанрів вимагає від професійного перекладача не стільки інтуїтивного, скільки усвідомленого підходу, в основі якого має бути сукупність стратегій, здатних забезпечити оптимальний варіант вирішення складних перекладацьких завдань та нівелювати можливий негативний вплив суб'єктивних чинників» [7, с. 221].

Перекладознавчий аналіз тексту розуміє собою співставлення тексту-оригіналу англійською мовою та його варіанту або варіантів перекладу українською мовою, застосовуючи певні критерії, до яких відносяться: контекст створення даного перекладу, співвідношення тексту-оригіналу з його перекладом на жанровому, тематичному, структурному, наративному та інших рівнях, а також їх можливе сприйняття адресатом тощо. Отже, перекладознавчий аналіз своїм використанням дозволяє оцінити ступінь тотожності оригінального тексту з варіантом його перекладу за допомогою визначення рівня еквівалентності та методів дослідження маркерів соціального статусу персонажу.

2.4 Загальнонаукові методи у дослідженні маркерів соціального статусу персонажа

Для аналізу наукових методів, які використовуються у нашій науковій розвідці, варто дати визначення статусу, який досліджується. Отже, соціальний статус персонажа – маркована одиниця на рівні речення, фрази чи слова – тобто, це така соціально-маркована одиниця мовлення, за допомогою якої реалізуються статусні відносини та характеристики персонажів, про які йдеться у тексті [32, с. 187]. Статус персонажа може визначатися як конкретно (опис зовнішності, одягу, аксесуарів персонажа/ів або предметів розкоші, якими він/вона/вони володіє/ють та ін.), так і опосередковано за допомогою тих лексем, які добираються автором для опису поведінки персонажу/ів, його/її/їх спосіб висловлення тощо).

Для перекладача важливо зрозуміти та спробувати розпізнати маркування соціального статусу персонажа, адже саме від цього буде залежати те, наскільки точно буде здійснено переклад вторинного тексту відповідно до його оригіналу.

Для нашого дослідження було дібрано наступні наукові методи:

1. Методи індукції та дедукції використовувалися для створення повного образу Маргарет Тетчер та інших людей-політиків.

2. Методи систематизації, узагальнення, абстрагування, синтезу та аналізу було обрано щоб дати оцінку об'єкту дослідження.

3. Емпіричні методи, які включають порівняння та експеримент, принагідно використовувалися для аналізу лексичного матеріалу на позначення статусного рівня персонажів літературного твору. Так, експеримент розуміється як основа будь-якого теоретичного знання та є його основним критерієм дійсності. Використовуючи експеримент під час дослідження маркерів соціального статусу персонажа стає можливим віднайти найоптимальніші шляхи відтворення основних маркерів невербального статусу персонажів.

Не менш важливим компонентом емпіричного аналізу для проведення дослідження щодо уживання маркерів соціального статусу персонажу є проведення порівняльного аналізу. За допомогою порівняння стає можливим встановити

відповідність / невідповідність між текстом-оригіналом та його перекладом. Вибір порівняльного аналізу для нашого дослідження зумовив можливість здійснення адекватного перекладу першотексту.

Перекладацький аналіз складається з наступних етапів:

1. Власне пошук шляхів відтворення невербальних ідіолектних маркерів соціального статусу персонажа в якості окреслення основного завдання для проведення дослідження.

2. Розробка основного плану для проведення експерименту.

3. Визначення та виділення необхідних зразків маркерів соціального статусу персонажа, які є необхідними для проведення дослідження.

4. Визначення меж проведення експерименту.

5. Власне проведення експерименту та обґрунтування його результатів [49, с. 36-39].

Найчастіше в англійських художніх текстах використовуються такі способи відтворення маркерів соціального статусу персонажу, як наративні та ідіолектні маркери соціального статусу персонажа. До першої групи маркерів відносяться ті, що означають невербальну комунікацію персонажів, тобто авторський опис їх певних характеристик, поведінки тощо. Ідіолектні маркери соціального статусу полягають в описі та перекладі мовлення персонажів. Отже, ідіолектні маркери соціального статусу персонажів передбачають характеристику мовлення останніх, а саме : маркери соціального статусу персонажу нелітературного мовлення (а саме – фонетичні відхилення, граматичні та лексичні помилки у мовленні персонажів, маркери соціального статусу персонажу аристократичного соціолекту.

Наративні методи відтворення маркерів соціального статусу персонажа зазвичай не викликають значних проблем під час перекладу, так як вони стосуються опису зовнішності, предметів побуту тощо. Тобто такі лексеми легше відтворити у вихідній мові без допущення стилістичних чи морфологічних помилок.

Отже, використання вказаних загальнонаукових методів дослідження маркерів соціального статусу персонажа слугувало досягненню сформульованої мети, відповідно до окреслених завдань дослідження та загальної концепції структури роботи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Вивчення поняття дискурсу має багато підходів, серед яких основними визначають:

- комунікативний підхід, який розуміється як дискурс у діалогічному мовленні;
- структурно-синтаксичний підхід, який дискурс пояснює як структурну частину основного тексту;
- структурно-стилістичний підхід, в якому дискурс вживається як спонтанне висловлювання у структурі тексту;
- соціально-прагматичний підхід, який пояснює дискурс як «мову у мові». Тобто, з вищезазначеного стає зрозуміло, що дискурс не має чіткого визначення в лінгвістиці.

Як основу перекладацької діяльності у пропонованому дослідженні розглянуто методика перекладу англійських атрибутивних лексем. Так, відтворення зазначених стилістичних конструкцій українською мовою має ряд особливостей: переклад здійснюється з опорою на основну лексему, яка у реченні представлена іменником; за допомогою аналогу, описового та дослівного перекладу; атрибутивна лексика під час відтворення українською може переміщатися з лівобічної позиції у правобічну. Отже, перекладачеві перед здійсненням перекладу тексту варто детально ознайомитися з лексичним матеріалом, особливо з тими структурними частинами, які можуть викликати труднощі, а потім переходити власне до перекладацької роботи.

Важливими складовими перекладацької діяльності є добір відповідних методів для здійснення якісного перекладу. Так, під час роботи з текстом перекладач повинен дотримуватися певних критеріїв, серед яких важливого значення набуває еквівалентність для дотримання сюжетної лінії тексту-оригіналу з його перекладом. Під час перекладу тексту важливо виокремлювати такі лексеми і добирати правильного перекладу для розуміння значення словосполучення або тексту в цілому. Через різницю у системах вихідної і перекладацької мови, а також особливості створення текстів кожної з цих мов певною мірою можуть обмежувати можливість повного збереження змісту оригіналу при перекладі. Саме

тому перекладацька еквівалентність може ґрунтуватися на збереженні й втраті різних елементів змісту, що містяться в оригіналі.

Для створення адекватного перекладу використовуються загальнонаукові методи дослідження маркерів соціального статусу персонажу. Варто проводити емпіричне дослідження, адже коли невербальні маркери при перекладі практично не викликають проблем, то вербальні часто залежать як від розуміння висловлювання перекладачем, так і його способу перекладу на ту чи іншу мову. Саме для цього використовується компонент емпіричного дослідження, що має назву ретроспективний перекладацький аналіз.

Перекладачі виокремлюють два етапи роботи над текстом перекладу: осмислення тексту іноземною мовою і відтворення його рідною мовою. Кожний етап роботи включає аналітичну роботу мозку і синтез. Діалектична єдність цих ефективних засобів людського пізнання виявляється і при осмисленні іноземного тексту, і у процесі його відтворення мовою перекладу.

РОЗДІЛ III ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АТРИБУТИВНИХ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ДІЙОВИХ ОСІБ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР «АВТОБІОГРАФІЯ»

3.1 Мовлення як показник освітнього рівня персонажа і труднощі його відтворення

Якщо персонаж описаний як багатогранна людина, він стає особистістю, портрет якої приваблює читача. Серед багатьох деталей, які створюють такий портрет, – це описи його зовнішнього вигляду, одягу, повсякденного побуту, місця роботи праці, оселя та ін. Портрет створюється також за допомогою опису рис характеру, а саме: амбіційність, моральні принципи, індивідуальний стиль мовлення, що найяскравіше підкреслює внутрішній світ описаної особистості. Мовленнєва характеристика – це відображення освіти, культури мовлення, образність, манера вираження думок та інше. Найчастіше, це неприховане ставлення персонажа до інших людей, друзів, колег та рідних; конфліктність або доброзичливість характеру, безпосереднє відображення у висловленні думок.

Виходячи з вищевказаних коротких теоретичних міркувань, проаналізуємо мовлення головного персонажа у книзі Маргарет Тетчер «Автобіографія».

Розповідь ведеться від першої особи (1st person singular), що допомагає встановити особливо тісний зв'язок між автором і читачем. Це персонажна наративна розповідь суб'єктивної форми, для якої характерна оцінно-образна лексика, експресивний синтаксис, публіцистичний стиль мовлення. Мовленнєва діяльність головного персонажу реалізується у тексті через пряму (2) *An Oxford friend, John Grant, said he supposed that one day I would like to be a Member of Parliament. 'Well, yes' I replied, 'but there's not much hope of that. The chances of my being selected are just nil at the moment. [63, c. 45]* – Мій друг з Оксфорду Джон Грант сказав, що вважає, що одного разу я б захотіла стати членом парламенту. «Так, це правда - відповіла я. - Але на це не варто сподіватись. В даний момент мої

шанси бути відбраною в кандидати рівні нулю» (переклад наш – С. О.), непрямую мову (3) *She had her her own business as a dressmaker* [63, с. 1-2] – Вона заробляла гроші як швачка (переклад наш – С. О.), а також внутрішній монолог (4) *I already had a logical and indeed somewhat literal mind – perhaps I have not changed much in this regard – and I was perplexed by the metaphorical element of phrases like ‘Look before you leap’. I thought it would be far better to say ‘Look before you cross’ – a highly practical point given the dangerous road I must traverse on my way to school* [63, с. 13]. – Я вже мала певну логіку і деякі знання з літератури - мабуть, я не дуже змінилася у цьому відношенні, - і я була збита з пантелику метафоричним елементом такої фрази, як «Не знаючи броду, не лізть у воду». Я думала, що набагато краще було б сказати «Не знаючи переходу, не йди через дорогу» - надзвичайно практичний порада, з огляду на небезпечну дорогу, яку я повинна була перетнути по шляху до школи (переклад наш – С. О.)

У сучасній лінгвістиці існує два категоріальні підходи до вивчення прагматичного аспекту мови:

- 1) орієнтований на адресанта – передбачає сприйняття ним висловлювання та дає оцінку отриманій інформації;
- 2) орієнтований на адресата – передбачає вплив на адресата.

Саме другий із зазначених категоріальних підходів було використано авторкою для впливу на особу, у даному випадку на читача, до якої звернено висловлювання. Окрім згаданого, такий підхід дозволяє зрозуміти адресату основні аспекти людського знання про час і середовище, в якому людина знаходиться, її хронотопу. Оскільки хронотоп – це культурно осмислена позиція художнього твору, більш стійкі й об’ємні моделі якої складаються з елементарних. Кожен мотив має свій хронотоп [35, с. 400], а отже, вони можуть співіснувати, взаємовключатися, переплітатися, зіставлятися, протиставлятися, або «перебувати в більш складних взаємовідносинах» [36, с. 401]. Розглядаючи художній час і художній простір, слід виходити з того, що хронотоп та мотиви, які його розширюють й ускладнюють, мають сюжетне значення, являючись організаційними центрами основних подій. В цьому відношенні найбільш ефективним

виявляється вивчення мовлення персонажу як «персонажного дискурсу у наративній структурі публіцистичного тексту [7, с.156], що дає можливість описати певний спектр соціокультурних явищ, які супроводжують життя та поведінку людини через її мовленнєву діяльність. Для того, щоб виявити особливі риси характеру і поведінки персонажа, нам важливо проаналізувати змістово-структурний мовний матеріал як дискурсний, так і фреймовий, що стають ядром пізнання процесів мовомислення у свідомості літературного героя.

Варто зазначити, що основним завданням публіцистики є дієво досліджувати, узагальнювати і трактувати з власного погляду важливі суспільно-політичні питання та інші виклики суспільства, з метою впливу на суспільну думку та існуючі політичні інститути, використовуючи при цьому засоби логічного мислення та емоційного впливу [58, с. 41-50.] Переконаючи в чомусь людину, публіцист звертається не лише до її розуму, а й до її серця, почуттів. Суворо логічне викладення матеріалу в публіцистиці поєднується з виявленням емоційного ставлення автора до зображуваного. З метою емоційного впливу автори широко використовують розмовні слова, причому нерідко в безпосередньому сусідстві з книжковими.

Оцінна й емоційно забарвлена лексика також добре вписується в публіцистичний стиль. Вживаючи слова, що мають оцінний характер, автор тим самим висловлює своє ставлення до повідомлюваного. Для публіцистичного стилю характерне використання оцінної лексики, яка володіє сильним емоційним забарвленням. Оцінка виявляється або визначенням до іменника, або метафоричним найменуванням явища.

Мова публіцистичних творів досить близька до лексики, яка використовується у художній літературі. Отже, можемо сказати, що публіцистичному стилю властиві ознаки і наукового, і художнього, і розмовного стилів.

У публіцистичних текстах широко вживається суспільно-політична лексика:

- слова-терміни: “The Statue Book” – офіційний урядовий документ; представляється Палаті громад для ознайомлення; є формою делегованого законодавства; “unsocial hours” – праця до пізньої ночі, рано вранці, у вихідні дні та на свята.
- певні звороти, властиві діловій мові;
- слова, вжиті в переносному значенні: (5) *I was also inspired by the theme of another sermon: history showed how it was those who were born at the depths of one great crisis who would be able to cope with the next* [63, с. 9]. – Так само мене надихнула і тема іншої проповіді: як свідчить історія, саме народжені з бурі здатні протистояти прийдешнім бурям (переклад наш – С. О.). Наведений приклад містить стилістичну фігуру – алюзію на соціалістичний реалістичний роман, написаний радянським письменником М. О. Островським в епоху Йосипа Сталіна про українсько-радянську війну «Народжені з бурі»;
- прислів'я, приказки, крилаті вислови: (6) *The worst you could say about another family was that they ‘lived up to the hilt’* [63, с. 9]. – Найгірше, що можна було сказати про іншу родину, - це те, що вони «живуть з розмахом» (переклад наш – С. О.); (7) *And in the long term, of course, this was one ‘lame duck’ which eventually found the strength to fly away again into the private sector, when I was Prime Minister* [63, с.128]. – І в довгостроковій перспективі, звичайно, це була одна «кульгава качка», яка врешті решт знайшла в собі сили знову відлетіти в приватний сектор, коли я була прем'єр-міністром (переклад наш – С. О.);
- окличні речення;
- пряма мова;
- звертання;
- риторичні запитання: (8) *But was, it however, a portent?* [63, с.75] – Чи було це надмірною похвалою? (переклад наш – С. О.)
- неповні речення або парцельовані конструкції

Досить поширеним в мові публіцистики є історизми та іншомовні слова. Історизми найчастіше використовуються для проведення історичних паралелей, а також у зв'язку з актуалізацією понять та слів у сучасній мові: (5) (9) *My father's position as a councilor, Chairman of the Borough Finance Committee, then alderman**

*and finally in 1945-46, mayor meant that I heard a great deal about the town's business and knew those involved in it. *Aldermen were indirectly elected council members-elected to serve a fixed term by the directly elected element in the council; a highly honouredd position which has since been abolished [63, с. 16]. – Мій батько був членом ради місцевого управління, головою міського комітету з фінансів, потім олдерменом і, нарешті, у 1945-1946 рр. мером. Саме тому я була добре обізнана з перебігом подій у місті та особами, які були до таких подій причетними. Примітка. Олдермени – обиралися безпосередньо членами ради на строковий термін одночасно обраними членами ради; високоповажна посада, яка з тих пір була скасована (переклад наш – С. О.)*

Відтворення особливостей мовлення героя стає головним джерелом інформації для читача: зовнішня форма та смисловий підтекст реплік допомагають читачеві уявити образ персонажа та особливості його характеру. Дослідників завжди приваблювали специфічні особливості спілкування, їх почали систематизувати у розмовні кліше та етикетні формули, у яких виявляється специфіка мовлення різних соціальних та професійно орієнтованих груп.

У лінгвістиці, зокрема у літературознавстві, виокремлюють такі функції мовленнєвої характеристики персонажа, завдяки яким розкривається особистість героя: характеризуючу, виокремлюючу, порівняльну, психологічну.

Репліки персонажа певною мірою є віддзеркаленням його характеру, які визначають його освітній рівень та особливості виховання, виявляють соціальний статус героя, приналежність до певної професійної, етнічної, соціальної групи тощо – тобто, характеризують його як особистість. Мовлення героя відрізняє його від інших персонажів, запам'ятовується читачем як його риса, що протиставляє його іншим героям твору. Зміна мовленнєвої характеристики персонажа може відобразити певні зміни в образі життя героя, розкрити його емоційний стан та психологічний тип особистості. Отже, мовленнєва характеристика стає важливим засобом типізації та індивідуалізації персонажу [59, 15, 26].

Мовленнєва характеристика персонажа базується на основі закріплення за ним експресивно-синтаксичних і стилістично-фразеологічних форм. Як правило,

особливу увагу філологи приділяють саме лексичному складу реплік, який вважається основною відмінною ознакою персонажа, його «родзинкою», яка підкреслює соціальний статус та особливості виховання або професійну приналежність персонажу [15, 32, 59].

Можемо відзначити, що мовлення Маргарет Тетчер не корелює із основними особливостями усного розмовного мовлення (емоційність, спонтанність, ситуаційність, контактність тощо). Крім того, головними рисами синтаксичної характеристики мовлення того чи іншого персонажу вважаються структура, довжина та завершеність речень. Авторка використовує, з точки зору синтаксису, беземоційні, сухі конструкції. Протягом усієї розповіді вона використовує прості і складні речення: (10) *My first distinct memory is of traffic. I must have liked this first conscious plunge into the outside world* [63, с. 1]. – *Мій перший дитячий спогад – рух дорожнього транспорту. Напевно, мені сподобалось перше свідоме занурення у зовнішній світ* (переклад наш – С. О.)

Розмовно-побутова мова зазвичай асоціюється із короткими, часто неповними або незавершеними реченнями різного комунікативного типу: (11) *...what [does] loving your neighbor as yourself [mean?] I have to love him as I love myself. Well, how exactly do I love myself?* [63, с. 33] – *...що означає «полюби ближнього свого, як самого себе»? Я повинна полюбити його так як люблю себе. А як саме я люблю себе?* (переклад наш – С. О.) Подекуди уживання таких речень комунікаторами свідчить про низький рівень освіти або низький соціальний статус персонажів.

Речення довгі та наддовгі, розгалужені, що включають сурядний та підрядний типи синтаксичного зв'язку, як чинник мовленнєвої характеристики персонажа, можуть свідчити про освіченість людини, її схильність до розмірковувань, досить високий соціальний статус. Прикладом філософського розмірковування авторки є наступний монологічний роздум: (12) *Now that I come to think of it, I have not exactly got a feeling of fondness or affection for myself, and I do not even always enjoy my own society. So apparently 'Love your neighbor does not mean 'feel fond of him' or 'find him attractive' ...I can look at some of the things I have done with*

horror and loathing. So apparently I am allowed to loathe and hate some of the things my enemies do...Consequently, Christianity does not want us to reduce by one atom the hatred we feel for cruelty and treachery... Even while we kill and punish we must try to feel about the enemy as we feel about ourselves – to wish that he were not bad, to hope that he may, in this world or another be cured: in fact, to wish his good [63, с. 33] – *Тепер, коли я замислююся над цим, у мене точно не виникає почуття захоплення чи прихильності до себе, і я навіть не завжди радію залишаючись наодинці з собою. Отже, очевидно, «полюбити ближнього» не означає «бути прихильною до когось» або «вважати його привабливим» ... Я з жахом і відразою згадую про деякі свої дії. Отже, очевидно, мені дозволено ненавидіти своїх ворогів та відчувати відразу до їх вчинків... Тож, християнство не вчить нас знижувати рівень ненависті у відповідь на жорстокі дії чи у відповідь на зраду ані на краплю... Навіть, коли ми вбиваємо і караємо, ми повинні намагатися змусити себе ставитися до ворогів, як до самих себе – побажати їм змінитися на краще, сподіватися на такі зміни у цьому чи іншому світі: тобто зичити їм добра* (переклад наш – С. О.). Наведений приклад включає лінгвістичний прийом внутрішнього мовлення, який у художніх творах використовується для психологічного аналізу внутрішнього світу персонажа, зображення інтелектуального й емоційного вимірів його особистості. Репліки, що представляють собою декілька простих або поширених складних речень, часто незавершених і не поєднаних тематично, кваліфікуються як внутрішній монолог або потік мислення. Таким чином, автор твору може передавати особливості психологічного стану свого персонажу, відтворюючи нейрофізіологічно зумовлену хаотичність думок людини, або моделювати процес прийняття ним важливого рішення. Тоді монолог репрезентує, як думки переплітаються, доповнюють, розширюють чи заперечують одна одну у нестримному потоці, і провести чітку межу, яка б розділяла одну думку від іншої неможливо.

Науковець І. В. Артюшков характеризує психолінгвістичну природу мовлення як складний динамічний процес, який складається із ряду пов'язаних етапів: 1) мотив, 2) задум, 3) внутрішнє програмування, 4) лексико-семантичне

розгортання, 5) граматичне структурування, 6) реалізація у зовнішньому мовленні [3, с. 347]. Повтор може зреалізовуватися в явищах ампліфікації, плеоназму, тавтології тощо.

Уживання експресивно-стилістичного засобу повтору у монологі створює ефект виразності і служить текстотвірним засобом. Український мовознавець О. Д. Пономарів стверджує, що повтор – це нагромадження однотипних мовних елементів (звуків, складів, слів, словосполучень) у певній синтаксичній одиниці [41, с.248]. З-поміж повторів виділяється посилюваний повтор, суть якого в тому, що повторюється та сама лексема, але в супроводі інших слів, котрі посилюють її виразові якості. У даному прикладі повтори передають семантику роздумів, сумнівів, вагань мовця; в) ті, які вживаються для вираження інтенсивності вияву позначуваної ознаки, дії, почуття, великої кількості і под.

Окремим пунктом слід виділити використання авторки французьких словосполучень у своїх мемуарах. Знання французької мови було характерне для аристократії 19 ст. Маргарет Тетчер використовує багато французьких словосполучень по всьому тексту таких як: “black moiré silk gown” – «чорна муарова шовкова сукня»; “school fetê” – «шкільне свято»; “la douceur de la vie” – «солодкість життя»; “double entendre” – «подвійне значення»; “communiqué” – «комюніке/прес-реліз (офіційне повідомлення здебільшого пов’язане з питаннями міжнародного значення)»; “coup de grace” – «останній удар»; “pour encourager les autres” – «щоб і іншим не кортіло».

Отже, для розкриття образу персонажу важливим чинником є мовленнєва характеристика героя. Синтаксичні ознаки мовлення персонажу є не менш важливими, ніж лексичне наповнення реплік.

3.2 Специфіка відтворення атрибутивної лексики як індикатор представників вищого класу

Вивчення мовної картини світу дозволяє нам прослідкувати тісний зв'язок між мовними та позамовними чинниками, які беруть участь у формуванні мовної системи загалом, а також конкретного мовленнєвого акту. Лінгвіст І. О. Голубовська стверджує, що «субстанційно-ідеальний простір мови, будучи єдиним і неперервним, моделює специфічні риси національного світосприйняття і національного ладу мислення фактично на всіх стратифікаційних рівнях мовної системи через посередництво дознакових, знакових і супразнакових мовних величин» [19, с. 28]. Таким чином, будь-який мовний образ як фрагмент картини всього світу разом із номінацією може відображати національно марковане сприйняття світу. Об'єктом нашого зацікавлення є специфіка відтворення атрибутивної лексики як індикатора представників вищого класу.

Політичний дискурс у книзі «Автобіографія» забезпечує передусім вивіреним лексикон, ядро якого становлять ідеолексеми – тобто лексичні одиниці, «які задають тематичну цілісність і виформовують парадигмальний клас лексичних елементів»: комуніст, марксизм, партія, соціалізм, соціаліст тощо, а також їхні деривати: комуністичний, соціалістичний, тощо. Крім того, у лексичній структурі тоталітарної мови ми можемо виділити такі тематичні групи [34]:

- 1) загальнополітична лексика: “struggle” – «боротьба», “power” – «сила», “public” – «народний», “state” – «держава», “congress” – «конгрес», “ideology” – «ідеологія», “organization” – «організація», “progress” – «прогрес», “councils” – «комітет», “republic” – «республіка»;
- 2) загальноекономічна і виробнича лексика: “production” – «виробництво», “industry” – «промисловість», “economy” – «економія», “efficiency” – «ефективність», “competition” – «конкуренція», “worker” – «працівник»;
- 3) лексика загальноописового характеру: “activity” – «діяльність», “construction” – «будівництво», “business” – «бізнес», “achievement” – «досягнення», “friendship” – «дружба», “document” – «документ», “energy” – «енергія», “idea” – «ідея», “life” – «життя», “weapon” – «зброя», “improvement” – «вдосконалення», “truth” – «правда», “world” – «світ», “consciousness” – «усвідомлення», “family” – «сім'я»;

4) оцінно-атрибутивна лексика: “worthy” – «вартий», “deep” – «глибокий», “good” – «хороший», “radical” – «радикальний», “exemplary” – «зразковий», “persistent” – «наполегливий».

Остання тематична група лексики є домінантною і становить найчисленніший клас слів у системі політичного дискурсу. Розглянемо детальніше дану групу лексики. Маргарет Тетчер досить часто дає чіткий опис політиків, які зустрічалися на її шляху [22]:

(13) *He was methodical, forceful and, at least on the one question which mattered to him above all others – Europe – a man of unyielding determination... Ted’s character seemed to me in many ways admirable. But he was not charming – nor, to be fair, did he set out to be. He was probably more at ease talking to men than women [63, с. 87 – 88,49].* – Він був організованим, сильним зокрема у питанні, що було найвагомим для нього – Європа, – непохитний у своїх рішеннях ... Характер Теда здався мені здебільшого захоплюючим. Але він не був чарівним – і, чесно кажучи, не ставив собі такої мети. Ймовірно, йому було легше розмовляти з чоловіками, ніж з жінками (переклад наш – С. О.)

(14) *She was a fiery, vivacious redhead and perhaps the star woman politician of the time. She had brought the Tory Conference to its feet with a rousing right-wing speech in 1946, and was always ready to lend a hand to other young colleagues [63, с. 50].* – Вона була яскравою, життєрадісною з рудавим волоссям і, можливо, єдиною зіркою серед жінок-політиків того часу. У 1946 її бурхлива промова змусила підвестися учасників конференції від консервативної партії Тори і вона завжди була готова допомогти молодим колегам (переклад наш – С. О.)

Авторка описує не лише своє політичне життя: злети та падіння, але й торкається особистого. У корпусі прикладів було виокремлено й ті, які підкреслюють теплі почуття Маргарет Тетчер до свого майбутнього чоловіка: (15) *He had a certain style and dash. He had a penchant for fast cars and drove a Jaguar and, being ten years older, he simply knew more of the world than I did [63, с. 48].* – Він мав певний стиль і був енергійним молодиком. Любив швидкісні машини та

кермував «Ягуаром», і, старший на десять років, він елементарно знав про світ більше, ніж я (переклад наш – С. О.)

Обійнявши посаду прем'єр-міністра, Маргарет Тетчер почала виконувати виключно «чоловічу» роботу, що відобразилося на її інтересах та доборі лексичних одиниць для спілкування. Так, в «Автобіографії» порівняно мало приділяється уваги зовнішності або одягу співбесідників, натомість описуються їх якості як політиків та ораторів. Атрибутивна лексика авторки тяжіє до створення оцінного ефекту та допомагає вибудувати свіжі й цікаві образи та мікрообрази персонажів, що, у свою чергу, дозволяє закріпити позитивний або негативний образ персонажа у свідомості читачів. Така оцінно-атрибутивна лексика представлена у тексті словосполученнями: “an affective debater” – «завзятий сперечальний», “a sharp debater” – «різкий у висловлюваннях опонент», “a powerful public orator” – «сильний публічний оратор», “the most popular speaker” – «найпопулярніший оратор», “an established figure” – «визначна фігура», “star speakers” – «зірки-оратори» “a rousing right-wing speech” – «промова з правого крила, яка змусила усіх підвестися» “a competent performance” – «компетентна робота», “unvarnished speech” – «правдива промова», “a brilliant maiden speech” – «блискуча перша промова», “a national figure” – «національна фігура». У свою чергу таке уживання допомагає читачам створити уявлення про статус людини:

(16) *Jeffrey Archer was the right choice. He was the extrovert's extrovert. He had prodigious energy; he was and remains the most popular speaker the Party has ever had. [63, с. 485].* – Обрання Джеффри Арчер було правильним рішенням. Він був природженим екстравертом. Як надзвичайно енергійна людина, був і залишається найпопулярнішим спікером за весь час існування партії. (переклад наш – С. О.)

(17) *Robin Day was a prominent Liberal. Like Edward he was a leading light in the Oxford Union, and we later met as lawyers in the same chambers [63, с. 35].* – Робін Дей був видатним лібералом, як Едвард, він був світилом в Оксфордському комітеті, і пізніше ми зустрілися як адвокати в одній адвокатській конторі (переклад наш – С. О.)

(18) *Another star was Tony Benn...From start to finish he and I have rarely agreed on anything, but he was always a courteous and effective debater, an English patriot, and as time has made socialism more and more a thing of the past, even a traditional figure* [63, с. 35]. – *Ще однією зіркою був Тоні Бенн ... Від початку до кінця ми з ним рідко про що-небудь домовлялися, але він завжди був ввічливим та результативним учасником дискусії, англійським патріотом і, хоча, соціалізм все більше і більше відходив до минулого, він залишався традиційною фігурою* (переклад наш – С. О.)

(19) *Kenneth Harris was another leading debater, who along with Edward Boyle and Tony Benn spent several months touring the United States giving demonstration debates* [63, с. 35]. – *Кеннет Харріс був ще одним провідним учасником дискусій, який разом з Едвардом Бойлом і Тоні Бенном кілька місяців гастролював по Сполучених Штатах, демонструючи мистецтво дебатів* (переклад наш – С. О.)

(20) *I was lucky to have an opponent like Norman Dodds, a genuine and extremely chivalrous socialist of the old school. He knew hat he was going to win, and he was a big enough man to give an ambitious young woman with totally different opinions a chance* [63, с.51]. – *Мені пощастило мати такого опонента, як Норман Доддс, справжній і надзвичайно лицарський соціаліст старої школи. Він знав, що він переможе, і він як справжній чоловік, дав шанс амбіційній молодій жінці з абсолютно іншими думками* (переклад наш – С. О.)

(21) *John was someone it was easy to like and admire for lucid exposition of a complex case. And in all, a good model for a novice Parliamentary Secretary to follow* [63, с. 78]. – *Джон був людиною, яку легко можна полюбити і яким легко можна захопитися через його доброту, розуміння нюансів та здатність просто викласти складну справу. І він був прекрасним оратором та учасником дебатів. У цілому, гідна людина на посаду парламентського секретаря* (переклад наш – С. О.)

Вправний оратор впливає на слухачів головним чином усним словом, ефективність цього впливу багато в чому залежить від культури мовлення та добору лексем для промови і самого виступу. Ось як авторка описує етапи досягнення власної майстерності щодо проголошення промови:

(22) *I prepared my speech until it was word perfect, and I had mastered the technique of talking without notes* [63, с. 64]. – *Я працювала над промовою, аж доки вона не стала досконалою, а також опанувала техніку публічного виступу* (переклад наш – С. О.)

(23) *My speech was strictly factual* [63, с. 494]. – *Моя промова була власне фактологічною* (переклад наш – С. О.)

(24) *I could speak for almost half an hour without notes to hand...* [63, с. 74]. – *Я могла говорити майже півгодини не підглядаючи у нотатки...* (переклад наш – С. О.)

Саме так говорили газети про нового члена парламенту Маргарет Тетчер:

(25) *'A new star was born in Parliament'* [63, с. 75]. – *У Парламенті народилася нова зірка!* (переклад наш – С. О.)

(26) *'Fame and Margaret Thatcher made friends yesterday'* [63, с. 75]. – *Слава та Маргарет Тетчер вчора стали друзями* (переклад наш – С. О.)

(27) *'A Fieryn Blonde Warns of the Road to Ruin'* [63, с. 91]. – *Вогняна блондинка трощить все на своєму шляху* (переклад наш – С. О.)

Аналіз особливостей сполучуваності атрибутів допомагає визначити спектр оцінних значень. Такі атрибути, як: соціалістичний, комуністичний, революційний, партійний, парламентський, капіталістичний сполучаються з іменниками наступних лексико-тематичних груп:

- суспільно-політичні терміни: революція, держава, суспільство, країна;
- абстрактні поняття: діяльність, мова, підхід, завдання, родина;
- назви загальнолюдських цінностей: патріотизм, честь, натхнення, мораль [22].

Отже, проаналізувавши оцінно-атрибутивну лексику у тексті висновуємо, що Маргарет Тетчер, як авторка мемуарно-публіцистичного твору, схильна використовувати саме політичну оцінно-атрибутивну лексику для позначення статусу людини.

3.3 Невербальні засоби спілкування та невербальна поведінка як маркер соціального статусу персонажів

Однією з основних сфер прояву особистості є комунікація, тому можна зрозуміти інтерес дослідників до невербальної поведінки людини, що є невід'ємним компонентом спілкування. В деяких випадках невербальна мова може бути навіть більш інформативною при передачі змісту тексту, ніж вербальна, адже у них зашифровані особистісні та соціально-статусні характеристики мовців [51, с. 69]. Невербальні символи допомагають створити відповідний тон діалогів для досягнення поставленої мети, і без належного їх розуміння буває неможливо розтлумачити мовлення персонажів [14, с. 208]. Описи невербальної комунікації в творах дають зрозуміти особливості статусних відносин між персонажами, які досвідчений перекладач не залишає поза увагою. Невербальна комунікація обумовлена біологічними та культурними факторами і пов'язана із загальною моделлю людської поведінки. У цьому розумінні невербальні засоби вважаються комплексом типових дій, закріплених національно-культурними традиціями в певному мовному колективі, використовуваних у різноманітних життєвих ситуаціях. Невербальні маркери, поряд з вербальними, зберігають етнічні маркери, мають обов'язковий характер і передаються від покоління до покоління як частина загальної матеріальної і духовної культури [31, с. 102]. Отже, відтворення невербальних засобів у перекладі насамперед вимагає фонових знань соціокультурного характеру.

Невербальне спілкування розділяють на візуальні та паравербальні (вокальні, звукові) засоби комунікації. Невербальна система – це пози, жести, міміка, візуальний контакт людей просторове розташування мовців при спілкуванні. Слід згадати й про допоміжні засоби спілкування, а саме одяг, зачіска, косметика, аксесуари, подарунки, квіти та ін.:

(28)...*at Dartford I received from him a charming present of a crystal powder bowl with a silver top, which I still treasure* [63, с. 48]. – ... в Дартфордї я отримала від нього чарівний подарунок – кришталеву чашу зі срібною кришкою, яку я досі зберігаю як скарб (переклад наш – С. О.)

(29) *When Gordon suggested some changes in my style of hair and clothes in order to make a better impression, he was calling upon his experience in television. 'Avoid of lots jewellery near the face. Edges look good on television. Watch out for background colours which clash with your outfit' [63, с. 182]. – Коли Гордон запропонував мені змінити стиль зачіски та одягу, щоб справити краще враження, він звертався до досвіду роботи на телебаченні. «Образ не варто нагромаджувати кількістю ювелірних виробів. Комірці на телебаченні виглядають ефектно . Слідкуйте за тим, щоб загальний фон та Ваш одяг не створювали кольорову дисгармонію» (переклад наш – С. О.)*

Основними елементами паравербальної комунікації є інтонація, швидкість, паузи, гучність і ритм мовлення; висота, сила та тембр голосу:

(30) *I used the occasion to speak at some length about both international and domestic affairs. I pulled out every stop [63, с. 65]. – Скориставшись нагодою, я виголосила довгу промову на тему зовнішньої та внутрішньої політики. Я розтягувала кожну паузу (переклад наш – С. О.)*

The tone was just what we would all have expected from Ted [63, с. 119]. – Тон був саме таким, який ми всі очікували від Теда (переклад наш – С. О.)

Ораторське мистецтво – це талановито підібраний матеріал, розташований у певному порядку і оформлений добірними лексемами та вишуканими формами речень, адже «Оброблене і витончене мовно-стилістичне оформлення настільки необхідне ораторові, що без нього ніхто не може вважатися оратором, хоч би був озброєний всілякою освітою. Без такого оформлення даремно підбирати і розташовувати матеріал, бо слабнуть почуття, застигають доводи, сухою стає ампліфікація, тупіють дотепи, не усміхаються тонкощі та жарти, вся промова стає охлялою та нудною й неначе повзає по землі, і що більше, навіть здається мертвою» [68]. Окрім зазначеного, варто звернути увагу і на інтонаційне оформлення промови. Саме процес навчання правильній інтонації та висоті голосу:

(31) *This is more difficult the higher the pitch of one's voice, because in increasing its volume one automatically goes up the register. This poses an obvious problem for most women. Somehow one has to learn to project the voice without shrieking. Even outside*

the House, when addressing an audience my voice was naturally high-pitched, which can easily become grating and I had deliberately tried to lower its tone. The result, unfortunately, was to give me a sore throat – an even greater problem for a regular public speaker. Gordon found me an expert who knew that the first thing to do was to get your breathing right, and then to speak not from the back of the throat but from the front of the mouth... On one occasion Gordon took me to sir laurence olivier to see whether he had any tips. He was quite complimentary, telling me that I had a good gaze out to the audience, which was important, and that my voice was perfectly all right... [63, с. 182-183]. – Це складніше, ніж здається, адже, чим вища висота голосу, оскільки підвищується звук, тим вищий його регістр. Саме це стає очевидною проблемою для більшості жінок. Слід навчитися говорити голосно, але не зриватися на крик. Навіть за межами Білого дому, звертаючись до аудиторії, мій голос, високий від природи, легко перетворювався на різкий, і я навмисно намагалася знизити його тон. На жаль, результатом став біль у горлі, що стало ще більшою проблемою простого публічного спікера. Гордон знайшов мені фахівця, який був обізнаний з тим, що по-перше необхідно правильно дихати, а по-друге звуки мають лунати не з зів'я, а з передньої частини ротової порожнини. Одного разу Гордон відвів мене до сера Лоуренса Олів'є, щоб з'ясувати, чи є у нього якісь поради. Він був дуже прихильним і сказав, що я можу втримати увагу публіки лише поглядом, і це було важливо, а мій голос у повному порядку... (переклад наш – С. О.)

Невербальні засоби спілкування поділяють на кінетичні, такесичні та проксемічні, додаткові засоби – екстралінгвістичні, тобто не пов'язані з промовою засоби комунікації – зітхання, сміх, плач, кашель, навіть скрегіт зубів, «шморгання» носом і т. п. та ольфакторні (приємні і неприємні запахи навколишнього середовища; природний і штучний запахи людини). Кінетичні – пов'язані з мовою тіла, що виявляється у міміці, позах, жестах, поглядах, ході, рухах [27]:

(32) *He smiled, laughed, used his hands for emphasis, modulated his voice, an argument through and was a sharp debater [63, с. 510] – Він посміхався, реготав, жестикулював аби наголосити на сказаному, підносив та знижував тон голосу,*

наводив приклади і взагалі висловлювався різко під час дискусії (переклад наш – С. О.) Для перекладу речення було використано перекладацьку трансформацію додавання, оскільки така трансформація «полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі змісту речення (оригіналу), що перекладається, або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу» [67].

Ще одним важливим жестом вважається жест проводити та зустрічати людей, таким чином міністр проявив повагу та підкреслив статус Маргарет Тетчер: (33) *In a gesture which I much appreciated – and which I myself as a Cabinet minister always emulated – John Boyd-Carpenter, my minister, was there at the front door to meet me and take me up to my new office* [63, с. 78]. – *Карпентер, мій міністр, зустрів мене біля дверей і провів мене в мій новий офіс - жест, який я дуже цінувала і який, вже будучи кабінетним міністром, сама завжди демонструвала* (переклад наш – С. О.)

(34) *They gave me a warm greeting and showed me up to my impressive office* [63, с. 105]. – *Вони тепло привітали мене і провели до мого вражаючого кабінету* (переклад наш – С. О.)

Обличчя – це елемент зовнішнього вигляду людини, який дозволяє отримати додаткову інформацію про співбесідника. Візуальний контакт грає величезну роль у невербальному спілкуванні. Концентрація уваги на співрозмовнику означає не тільки зацікавленість, але й зосередженість. Відчуття збентеженості у людини викликає довгий пильний погляд і подекуди може сприйматися як ознака ворожості. Взаємний візуальний контакт легше підтримувати, обговорюючи приємні питання. З того, як люди дивляться один на одного, можна з'ясувати, які між ними стосунки. Ми схильні довше дивитися на тих, ким захоплюємося, уникаємо погляду в ситуації суперництва:

(35) *Tito gave me a hard look. There was a pause in the conversation before he turned to other matters* [63, с. 212]. – *Тіто пильно подивився на мене. Перед тим як перейти до обговорення інших питань, повисла пауза* (переклад наш – С. О.)

(36) *He replied gloomily: 'Rolls-Royce'. His expression said it all* [63, с. 128]. – *Він похмуро відповів: «Роллс-Ройс». Усе було зрозуміло з виразу його обличчя* (переклад наш – С. О.)

Такесичні засоби спілкування характеризуються динамічними дотиками у формі потиску руки, поплескування по плечах, поцілунку. Динамічні дотики це не лише сентиментальна дрібниця під час спілкування, а й біологічно необхідний засіб стимуляції. Вони зумовлені багатьма чинниками: професійним статусом партнерів, віком, статтю, характером їх знайомства. Такий такесичний засіб як поплескування по плечу можливий лише за умови близьких стосунків учасників комунікативного процесу.

Проксемічні засоби належать до просторової організації спілкування, коли важливим залишається розташування учасників дискурсу та дистанція між ними. Варто зазначити, що проксеміка це не тільки відстань між учасниками комунікативного процесу, а й конфігурація, яку вони створюють. Якщо мовці сидять навпроти, вони частіше конфліктують. За звичайної розмови доцільно розташуватися під кутом один до одного [56].

Поза, яку займає учасник розмови, теж має комунікативний сенс і допомагає не лише зрозуміти душевний стан людини, але й її наміри або налаштованість на розмову. Поза – це випадкова або зумисна постава тіла, яку приймає людина. Розрізняють «закриті» й «відкриті» пози. Людина, яка зацікавлена в спілкуванні, буде концентруватися на співрозмовнику, схилитиметься до нього, повертатиметься усім тілом, а якщо не хоче слухати – відійде назад, стоятиме у напівоберт, буде відводити погляд. Людина, яка хоче заявити про себе, буде стояти струнко, якщо не має потреби підкреслювати свій статус – займе спокійну невимушену позу.

Людська хода так само належить до важливих невербальних засобів спілкування. За стилем пересування можна розпізнати емоційний стан співрозмовника – гордість, щастя, гнів, страждання. Розгнівана людина має тяжку ходу, радісна – легку. Горда людина йде впевненими кроками, піднявши підборіддя, дивиться людям прямо у вічі [27].

Невербальне спілкування має важливе значення у практиці людської взаємодії. Саме обличчя співрозмовника завжди приваблює погляд співбесідника. Вираз обличчя забезпечує постійний зворотний зв'язок: дозволяє дійти висновку чи зрозумів нас адресат чи хоче щось сказати у відповідь. Міміка розповість про емоційні реакції людини.

3.4 Специфіка відтворення маркерів соціального статусу в описах зовнішності, одягу й аксесуарів людини

Одяг, аксесуари та зачіска дають певне уявлення про соціальний статус людини, за виключенням, коли вона намагається виглядати вищою за статусом, аніж є насправді або навпаки. Відтворюючи особливості зовнішнього вигляду персонажів, перекладач має враховувати як соціо-культурний фон, так і соціально-статусний підтекст таких описів.

Правила етикету у «діловому світі» відіграють ключову роль. Дотримання правил ділового етикету відображає професіоналізм і серйозний підхід до справи. Етикет важлива складова ділового образу. Досвідчені ділові партнери звертають увагу також і на цей аспект поведінки. Одяг це відображення смаку і статусу у суспільстві. Не слід легковажно ставитися до цього правила, адже зовнішній вигляд людини це перший аспект, на який звертається увага.

У стилі Маргарет Тетчер домінував чорний одяг, про що авторка згадує у своїй книзі «Автобіографія»:

(37) *I took this very seriously and spent my days in a tailored black suit and a hat which I bought in Bourne and Hollingsworth in Oxford Street specially for the occasion. And, just to make, I put a black and white ribbon around it with some blue inside the bow* [63, с. 50]. – *Я серйозно сприйняла цю пораду і протягом усіх днів одягала чорний костюм та капелюшок у діловому стилі, які при нагоді спеціально придбала у крамничці «Борн і Холлінгсфорт» на Оксфорд-стріт. І про всяк випадок, прикрасила капелюх чорно-білою стрічкою, а бантик з внутрішнього боку – блакитною* (переклад наш – С. О.)

(38) *And I wore the black coat dress. I saw no harm, either, in courting the fates: so I wore not just my lucky pearls but also a lucky brooch which had been given to me by my Conservative friends in Dartford* [63, с. 64]. – *І я одягла чорну сукню-пальто. Також, не вбачаючи шкоди у тому, щоб перестрахуватися, я одягла не тільки щасливе намисто з перлів, а й щасливу брошку, подаровану мені моїми друзями-консерваторами з Дартфорда* (переклад наш – С. О.).

Отже, Маргарет Тетчер віддавала перевагу одягу чорного кольору під час участі або проведенні зустрічей з колегами-політиками. Опис одягу і місце, де Маргарет Тетчер мала змогу придбати його, свідчать про те, що це були статусні речі, які не могла собі дозволити придбати кожна жінка.

Згадуючи шкільні роки, авторка зазначає і про інші кольори одягу: зелений та відтінки синього, які у той час використовувалися для створення форми:

(39) *Our uniform was saxe- blue and navy and so we called ‘the girls in blue’.* (When Camden Girl’s School from London was evacuated to Grantham for part of the war they were referred to as ‘the girls in green’.) [63, с. 13] – *Шкільна форма була світло- і темно-синього кольору, і тому нас, школярок, називали «дівчата у синьому».* (Учениць Кемденської жіночої школи, евакуйованих під час війни з Лондона у Грентем, називали «дівчата у зеленому».) (переклад наш – С. О.)

Акcesуари, які свідчать про статус авторки у суспільстві, – це капелюшок, намисто з перлів та брошка. Оскільки за етикетом королева з’являється на публіці у капелюшку, то жінки з вищого класу так само перебрали цю традицію, якої подекуди дотримувалася і Маргарет Тетчер. Світський прийом ХХ століття неможливо уявити собі без дам, прикрашених намистом та кульчиками з перлів. Такі прикраси могли дозволити тільки заможні люди і такі прикраси слугували синонімом елегантності та розкоші:

(40) *I was told to take off my string of pearls so that they could be felt and rubbed as a source of supernatural inspiration* [63, с. 52]. – *Мені сказали зняти намисто, аби торкнутися і поперебирати перлинки, використовуючи їх як джерело неземного натхнення* (переклад наш – С. О.)

Натуральні тканини за всіх часів використовувалися для того, аби створювати дорогий одяг. Однією з таких тканин, про яку згадує авторка, був шовк.

(41) *I greatly admired the special outfits Miss Williams used to wear at the annual school fetê or prize-giving, when she appeared in beautiful silk, softly tailored, looking supremely elegant. But she was very practical. The advice to us was never to buy a low-quality silk...* [63, с. 14] – Я обожнювала вбрання, які міс Вільямс одягала на щорічні шкільні свята або церемонії нагородження, коли вона з'являлася у надзвичайно елегантному костюмі, зшитому з прекрасного шовку. Але вона була дуже практичною і радила нам ніколи не купувати шовк низької якості... (переклад наш – С. О.)

Про статусність одягу з шовку свідчить і те, що для пошиву одягу для дітей та підлітків використовувалися інші, дешевші тканини:

(42) *For my father's mayoral year, my mother made both her daughters new dresses – a blue velvet for my sister and a dark green velvet for me – and herself a black moiré silk gown* [63, с. 10]. – У той рік, коли мого батька було обрано мером, мати пошила для обох своїх дочок нові оксамитові сукні – блакитну для моєї сестри і темно-зелену для мене, а для себе – муарову сукню з чорного шовку (наш переклад – С. О.)

Крім шовку Маргарт Тетчер згадує такі тканини, як вовна та сатин, що свідчить про те, що у ХХ столітті заможні люди здебільшого використовували натуральні тканини:

(43) *Putting diplomacy ahead of fashion, I abandoned my plans to return to the embassy and change: I attended the banquet in the short wool dress I had been wearing all day* [63, с. 13]. – Зневаживши моду і віддавши перевагу дипломатії, я відмовилась від своїх планів повернутися до посольства і перевдягнутись: я була присутня на бенкеті, одягнена у коротку бавовняну сукню, яку проносила цілий день (переклад наш – С. О.)

Сатинова тканина для опису одягу часто згадується авторкою, адже цей матеріал користувався популярністю і виглядав благородно та дорого. Його

називають «бавовняним шовком», оскільки за зовнішнім виглядом він мало чим поступається справжньому шовку:

(44) *Dressed in the grandmotherly style of those days – long black sateen beaded dress – she would come up to our bedrooms on warm summer evenings and tell us stories of her life as a young girl* [63, с. 12]. – У старомодному одязі – довгій чорній сатиновій сукні, розшитій бісером, – теплими літніми вечорами вона приходила у наші спальні кімнати та розповідала історії зі свого дитинства (переклад наш – С. О.)

У своїй книзі Маргарет Тетчер згадує бренд Aquascutum. Наразі бренду понад 160 років, адже він був заснований ще у 1851 році. Основні матеріали, з яких шиється люксовий одяг марки – це кашемір, шовк, бавовна, сатин і шкіра:

(45) *The biggest change, however, was the new style I adopted when I visited the Soviet Union in the spring of 1987, for which I wore a black coat with shoulder pads, that Crawfie had seen in the Aquascutum window, and a marvelous fox fur hat. (Aquascutum have provided me with most of my suits ever since)* [63, с. 563]. – Однак найбільшою зміною став мій новий стиль, який я обрала під час відвідування Радянського Союзу навесні 1987 р., обравши чорне пальто з наплічниками, яке Кроу побачив у вікні Акваскутума, і чудову шапку з хутра лисиці. (З того часу, більшість моїх костюмів були від бренду Акваскутум) (переклад наш – С. О.)

Якщо запитати про асоціації, які виникають під час згадки про Великобританію, то здебільшого почуємо: вівсянка, Біг Бен, чаювання, Шерлок Холмс, туман, Королева або червоні двоповерхові автобуси, але у людей, які стежать за модою і цінують якісний та комфортний одяг, Англія викликає стійкі асоціації з елегантним, романтичним брендом Aquascutum.

Імідж складають ціла низка компонентів, які в цілому створюють єдиний образ. Особливими моментами, на яких акцентують увагу дослідники і з якими ототожнюється імідж політика, найчастіше це зовнішність, манера спілкування, поведінка. Маргарет Тетчер, на посаді прем'єр-міністра прийняла рішення купувати одяг у недорогих магазинах, а для пом'якшення іміджу «залізної леді», Тетчер зображали перед громадськістю у повсякденному вбранні.

Маргарет Тетчер, як справжня леді, для світських раутів та політичних прийомів завжди обирала взуття на високих підборах:

(46) *With long hours of standing I was glad that Robin Butler had persuaded me that I should wear fur-lined boots, rather than my usual high heels* [63, с. 13]. – Після довгих годин, які я провела на ногах, я зраділа, коли Робін Батлер переконав мене, носити чоботи з хутром, а не звичне для мене взуття на високих підборах (переклад наш – С. О.)

У своїх мемуарах Маргарет Тетчер згадує королеву Тонга, яка потрапила під дощ під час урочистої процесії, і це означало, що вона не зможе більше одягнути цю сукню, адже така річ вважалася зіпсованою. Звісно люди з нижчих верств суспільства просушують одяг та користуються ним знову, але королева не може собі цього дозволити за статусом:

(47) *The tickets were an even wiser investment than Denis knew when he bought them, for it poured all day and most people in the audience were drenched – not to speak of those in the open carriages of the great procession. The Queen of Tonga never wore that dress again* [63, с. 54]. – Квитки виявилися навіть більш мудрою інвестицією, ніж Деніс думав, коли їх купував, оскільки весь той день йшов дощ і велика частина публіки промокла наскрізь - не кажучи вже про тих, хто сидів у відкритих екіпажах урочистої процесії. Королева Тонга ніколи не змогла б надіти свою сукню знову (переклад наш – С. О.)

Статус виражається у стилі одягу людини, оздобленні її помешкання, у поведінці, культурних цінностях, мовленні, і навіть у тому як людина проводить вільний час. Під час агітації Маргарет Тетчер побувала у різних місцях, зокрема на заводах, але їй було складно відвідати паб:

(48) *In those days it was not often done for women candidates to canvass in factories. But I did – inside and outside...It was only the pubs that I did not like going into, and indeed would not do so alone. Some inhibitions die hard* [63, с. 54]. – У ті дні нечасто жінки-кандидати проводили передвиборчу агітацію на заводах. Але я проводила - і всередині заводів, і за їх межами... Єдине, що мені не подобалося, -

заходити в паби, і я ніколи не зайшла б туди одна. Деякі бар'єри складно переступити (переклад наш – С. О.)

Отже, висновуємо, що одяг та аксесуари відіграють роль маркерів соціального статусу в описах зовнішності, одягу та аксесуарів, а також формують перше враження та створюють імідж людини.

3.5 Відтворення атрибутивних маркерів соціального статусу в описах осель, меблів, оздоблення і декору оселі та їх відтворення у перекладі

Опис меблів та декору оселі може нам сказати про статус та фінансовий стан господаря. Маргарет Тетчер описує свою сім'ю як таку, що завжди жила економно, але не через брак коштів, а за звичкою:

(49) *Nothing in our house was wasted, and we always lived within our means* [63, с. 9]. *В нас вдома нічого не викидалося, і ми завжди жили відповідно до доходів* – (переклад наш – С. О.)

(50) *Those who had television – we did not – held house parties to which all their friends came to watch the great occasion* [63, с. 54]. *–Ті, у кого був телевізор - у нас не було, - організовували вечірки, щоб всі їхні друзі прийшли подивитися на велику подію* (переклад наш – С. О.)

Незважаючи на економний спосіб життя, меблі у будинок купувалися дорогі та якісні:

(51) *The mahogany furniture – always good quality, which my mother had bought in auction sales – was washed down with a mixture of warm water and vinegar before being repolished* [63, с. 9]. *– Меблі з червоного дерева – завжди якісні, що купувалися моєю матір'ю на аукціонах – милися сумішшю теплої води з оцтом, а потім їх знову полірували* (переклад наш – С. О.)

Маргарет Тетчер провела все своє дитинство допомагаючи своїм батькам у магазині, так вона описує прилавок магазину, знову ж таки і тут було присутнє червоне дерево:

(52) *Behind the counters there were three rows of splendid mahogany spice drawers with sparkling brass handles, and on top of these stood large, black, lacquered tea canisters [63, с. 3]. – За прилавком у три ряди вилаштувалися коробки зі спеціями, зроблені з розкішного червоного дерева і прикрашені блискучими бронзовими ручками, а над ними височіли великі чорні лаковані жерстяні банки з чаєм (переклад наш – С. О.)*

Місце проживання також свідчить про статус його мешканців. Так, наприклад, авторка описує будинок у георгіанському стилі. Всі елементи георгіанського інтер'єру обов'язково повинні бути якісними і дорогими.

(53) *So it was the following morning – rather before eleven – that I arrived at the pleasant Georgian house in John Adam Street... [63, с. 78] Так, наступного ранку – задовго до 11 години – я приїхала у прекрасний будинок у георгіанському стилі на Джон Адам Стріт... (переклад наш – С. О.)*

Ще одним важливим елементом приналежності до вищої верстви населення були напої, зокрема вживання дорогого якісного алкоголю.

(54) *We had no alcohol in the house until he became mayor at the end of the war, and then only sherry and cherry brandy, which for some mysterious reason was considered more respectable than straight brandy, to entertain visitors [63, с. 12]. – У будинку не тримали алкоголь, доки мого батька у кінці війни не вибрали мером, і лише тоді у нас з'явилися шеррі та вишневе бренді, які через якусь загадкову причину вважаються більш пристойними для частування гостей, ніж простий коньяк (переклад наш – С. О.)*

(55) *A brightly burning log fire – again like Chequers – illumined the room to which we later withdrew to put right the world's problems over coffee and liqueurs [63, с. 522]. – Яскраво палаючий камин – як у літній резиденції прем'єр-міністра Чекерзі – освітив кімнату, до якої ми пізніше подалися, аби за горнятком кави та келихом лікеру вирішувати світові проблеми (переклад наш – С. О.)*

Висновуємо, що Маргарет Тетчер для опису будинків та помешкань добирає лексеми, виражені прикметниками із позитивним семантичним

компонентом, часто вживаючи прикметник з більш сильним стилістичним забарвленням (non-gradable adjectives), наприклад: “magnificent”, “splendid” , “imposing”:

(56) *Our town’s most imposing structure I have already mentioned – the spire of St. Wulfram’s Church, which could be seen from all directions. But most characteristic and significant for us was the splendid Victorian Guildhall and, in front of it, the statue of Grantham’s most famous son, Sir Isaac Newton* [63, с. 507]. – Найвизначнішою структурою у нашому місті, яку я вже згадувала, була вежа церкви Святого Вульфрама, її було видно звідусіль. Але найхарактернішими і вражаючими для нас залишалися чудова Вікторіанська ратуша і, навпроти неї, статуя найвідомішого сина Грентема - сера Ісаака Ньютона (переклад наш – С. О.)

(57) *I spent the night at our embassy – a magnificent house, facing the Kremlin across the Moskva river* [63, с. 507]. – Я провела ніч у нашому посольстві – це прекрасний будинок, за вікнами якого стояв Кремль та протікала річка (переклад наш – С. О.)

(58) *Later, when we would otherwise have had to give it up at the end of the lease, I did a deal with Mr Gorbachev for us at to keep our splendid building in exchange for the Soviets keeping their current embassy in Britain when that lease expired* [63, с. 507-508]. – Із закінченням терміну дії оренди, коли б нам довелося залишити будівлю, я уклала угоду із паном Горбачовим про те, що чудова будова залишиться за нами в обмін на збереження місця розташування Радянського посольства у Британії, незважаючи на термін дії їх оренди (переклад наш – С. О.)

(59) *One of the few points on which the Foreign Office and I agreed was the need for British embassies to be architecturally imposing and provided with fine pictures and furniture* [63, с. 508]. – Одним з небагатьох пунктів, який було узгоджено, з Міністерством закордонних справ – необхідність розміщення британських посольств у будівлях з вишуканим архітектурним стилем та облаштованих гарними картинами і вишуканими меблями (переклад наш – С. О.)

В останньому прикладі Маргарет Тетчер акцентує увагу на тому, що будівлі посольств Британії мають бути архітектурно вражаючими та гарно оздоблені всередині, що символізує про високий статус цілої країни, всього народу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Аналіз мовлення від 1-шої особи має певні труднощі, через відсутність діалогів та комунікації з іншими персонажами, але текст насичений риторичними питаннями, повторами, зверненнями до власного «я», що дає змогу проаналізувати не лише освітній рівень персонажа, а і його ставлення до життя та людей, які його оточують.

У системі атрибутивних значень на політичну тематику можна сказати про синонімічні відношення слів: різні за денотативним значенням слова, сполучаючись з одним і тим самим атрибутом, стають близькими за значенням і виступають як рівнозначні та взаємозамінні.

Окрім вербальних засобів комунікації на культуру спілкування впливають також жести мовців, інтонація, паузи, рухи тіла тощо. Невербальна комунікація відтворюється у перекладі контекстуально, у комплексі з мовленням й взаємодією з іншими персонажами.

Одяг це демонстрація смаку і статусу у суспільстві. Зовнішній вигляд людини це важливий аспект, особливо у ділових відносинах. Аксесуари, зачіска, макіяж мають відповідати діловому протоколу. Маргарет Тетчер дає чікий опис свого вбрання та його кольоровій гамі у тексті.

Авторка добирає прикметники з більш сильним стилістичним забарвленням для опису тих помешкань, де вона зупинялася та проживала.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Соціальний статус людини – це знак рівності або нерівності між учасниками спілкування. Персональне значення статусу часто комбінується з оціночним значенням. Статус виявляється у наративі авторки в описах мовлення, невербальної комунікації персонажів, вбрання та декору осель, у поведінці, культурних цінностях, і навіть у тому як людина проводить вільний час. Використовуються різні підходи щодо вивчення соціального статусу людини, що продемонстровано у нашому дослідженні. У своїй книзі «Автобіографія» Маргарет Тетчер не занурюється в опис вбрання та оздоблення оселі, її образ був завжди стриманим та доречним, проте вона дає детальну характеристику професійним якостям політиків. Матеріал авторки стає чудовим підґрунтям для опису і розуміння соціального статусу людини, адже статусність розглядається як інструмент політичного впливу. За допомогою аргументації, маніпуляції та політичний спікер має певний вплив на адресата. Статус адресата визначає типи питань як в офіційному, так і побутовому мовленні.

У тексті використовуються засоби, що дають змогу досягти максимальної організації тексту і мінімальної його смислової диференціації. Ці засоби виражаються в однотипних моделях сполучуваності, повторах звертань, риторичних питаннях, однорідних членах речення. Текст написано із дотриманням стилістики мемуарно-публіцистичних текстів.

У роботі проведено лінгвістичне дослідження соціального статусу людини з метою (1) описати соціолінгвістичний аспект соціального статусу людини у перекладознавчому полі, (2) вербальні та невербальні типи вираження розглянутого поняття, (3) інтегрувати в лінгвістику результати, досягнуті в інших галузях гуманітарних наук стосовно категорії соціального статусу, та (4) з'ясувати оцінно-атрибутивні ознаки, які складають серцевину лінгвістичного пояснення в різних галузях досліджень за допомогою поняття статусу як об'єктом, що цікавить багатьох лінгвістів, якими б не були їхні школи чи департаменти

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение. Санкт-Петербург, 2004. 211 с.
2. Андрієнко Т. П. Стратегії відтворення іншомовних елементів у мовленні персонажів художнього твору .Філологічні трактати, 2012. Т. 4. С. 11-16.
3. Артюшков И. В. Внутренняя речь и ее изображение в художественной литературе: на материале романов Ф. М. Достоевского и Л. Н. Толстого. Москва, 2003. 347 с.
4. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: монографія. Львів, 2003. 281 с.
5. Беяева Т. М., Хомяков В. А. Нестандартная лексика английского языка. Ленинград: ЛГУ, 1985. 136 с.
6. Бернад Шоу Пігмаліон/пер. з англ. О. М. Мокровольський. Київ: ФОП Жупанський, 2009. 160 с.
7. Бехта І.А. Дискурс наратора в англomовній прозі. Київ: Грамота, 2004. 304с.
8. Богданов В. В. Молчание как нулевой речевой акт и его роль в вербальной коммуникации: сб. науч. тр. Калинин: Калинин, 1986. С. 12-18.
9. Борботько В. Г. Элементы теории дискурса. Грозный: Чечено-Ингуш, 1981. 113 с.
10. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. Соціальна психологія. 2004. № 5 (7). С. 63-72.
11. Бурда-Лассен О. В. Переклад як процес декодування ментальності ідентичності нації (на матеріалі українських і німецьких етнолексем міфологічного походження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2005. 20 с.
12. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы : учебное пособие. Москва : Книжный дом «Университет», 2006. 237 с
13. Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. Ленинград: Сэйдж пабликэйшнс, 1998. 384 с.
14. Витгенштейн Л. Коричневая книга. Москва : Дом интеллектуальной книги, 1999. 158 с.

15. Владимирова Ю. И. Особенности речевого поведения персонажа художественного произведения и перевод. Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2006. Т 5. С. 25-28. URL:<http://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-rechevogo-povedeniya-personazhahudozhestvennogo-proizvedeniya-i-perevod> (дата звернення 05.11.2020).
16. Гавриш М. Невербальна поведінка в ситуаціях соціального та ситуативного домінування [Електронний ресурс] Мова і суспільство: зб. наук. праць нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2010. С. 208–214. URL: <http://sociolinguistics.lnu.edu.ua/ua/issues/01/25.pdf> (дата звернення 07.11.2020).
17. Гарбовский Н. К. Теория перевода. Москва: изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с.
18. Гийому Ж., Мальдидье Д. О новых приёмах интерпретации, или проблема смысла с точки зрения анализа дискурса Квадратура смысла. Москва: Прогресс, 1999. С. 124-136
19. Голубовська І.О.Етнічні особливості мовних картин світу:монографія,2-е вид.,випр.І доп./І.О.Голубовська. Київ:ЛОГОС,2004. 288с.
20. Демьянков В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века. Москва: Ин-т языкознания РАН, 1995. С. 239-320.
21. Іванова О. В. Перекладацька еквівалентність і способи її досягнення. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2014. Вип. 48. С. 277-279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_48_87 (дата звернення 05.11.2020).
- 22.Калиновська О. лексико-семантична структура українського політичного дискурсу 70-х років XX ст. ст. Вісник Національного університету Києво-Могилянська Академія. 2004. № 34. Р.207-213.
23. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2002. 333 с.
24. Карасик В. И. Религиозный дискурс Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики: сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 1999. С. 5-19.
25. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва: Институт языкознания

- АН СССР, Волгоградский педагогический институт, 1991. 495 с.
26. Клименко О. С. Специфіка перекладу сучасної прози [Електронний ресурс] / О. С. Клименко, Н. І. Климова, М. К. Сідоренко. // Обрії сучасної лінгвістики: зб. наук. праць. Вип. № 4. 2013. URL: <http://uk.xlibx.com/4filologiya/14089-1-obrii-suchasnoi-lingvistiki-zbirniknaukovih-prac-vipusk-2013-zasnovano-lyutomu-2012-roku-svidoctvo-pro-re.php> (дата звернення 7.11.2020).
27. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : «Освіта України», 2014. 289 с.
28. Коптілов В. В. Художній переклад і структурна типологія. 1969. № 5. С. 29-35.
29. Костюк Г. С. Психологія. Київ: Радянська школа, 1990. 254 с.
30. Котляревський І. П. Енеїда / пер. з укр. Б. Мельник, худ.-іл. А. Базилевич. Торонто; Онтаріо: The Basilian Press, 2004. 279 с.
31. Кубрякова Е. С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в функциональный и структурный аспекты. Москва: 2000. С. 7-25.
32. Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность перевода и способы её достижения. Москва : Академия, 2003. 192 с.
33. Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод : Теория, практика и методика преподавания : учебник для студ. перевод. фак. высш. учеб. заведений, 2-е изд. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 192 с.
34. Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод : Теория, практика и методика преподавания : учебник для студ. перевод. фак. высш. учеб. заведений, 2-е изд. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. С.42-45
35. Лук'янець В. С. Хронотоп. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 751, с. 400
36. Лук'янець В. С. Хронотоп. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 751, с. 401
37. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики): навч. посібн. для студ. вищ. навч.закл. Нова книга, 2005. 416 с.

38. Наумов В. В. Лингвистическая идентификация личности. Москва : "Ком-Книга", 2006. 240 с.
39. Некряч Т. Є. Переклад стилізацій : виклики і рішення . Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу:зб. матеріалів V Всеукр. наук. конф. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. С. 12-14.
40. Николаева Т. М. Краткий словарь терминов лингвистики. Москва: Прогресс. 1978. 480 с.
41. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ: Либїдь, 1993. 248 с.
42. Попович Ю. О. Відтворення маркерів соціального статусу в описах убрання персонажів (на матеріалі українських перекладів англійських романів ХІХ столїття): зб. наук. пр. / ред. Г. І. Лиса. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2017. Вип. 34. С. 264-272.
43. Попович Ю. О. Відтворення нелїтературного мовлення як маркера соціального статусу літературного персонажа (на матеріалі українських перекладів британських художніх творів ХІХ столїття): зб. наук. пр. / уклад. О. Семенюк. Кіровоград, 2016. №144. С. 261-266.
44. Попович Ю. О. Відтворення фонетичних відхилень, граматичних помилок і просторїччя як маркерів соціального статусу персонажа (на матеріалі українських перекладів британських художніх творів ХІХ столїття :дис....канд.філол.наук:10.02.16. Київ, 2016. 242 с.
45. Попович Ю. О. Соціально-статусна індикація мовлення: зб. матеріалів Між-нар. наук-практ. конф. : «Україна і світ : діалог мов та культур», м. Київ, 19-21 березня 2014 р. : тези доп. Київ: центр КНЛУ, 2014. С. 341–342.
46. Попович Ю. О., Некряч Т. Є. Відтворення статусних маркерів нелїтературного мовлення персонажів у перекладі: зб. матеріалів ІІІ Всеукр. наук-практ. конференції молодих науковців: м. Київ, 15 грудня 2016 р. тези доп. Київ :Київський національний лїнгвістичний університет, 2016. С. 201-205.
47. Почепцов Г.Г.Теорія комунікації. Київ: Ваклер, 2001. 216с.

48. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
49. Рецкер Я. И. О переводческом эксперименте: науч.-теор. сб. Москва : МГЛУ, 1999. Вып. 11. С. 31-40.
50. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. Москва : Р. Валент, 2004. 240 с.
51. Романюк І. В. Невербальні засоби спілкування у персонажному мовленні : гендерний аспект. Science and Education a New Dimension. Philology, III(14). 2015. Issue : 65. С. 69-71.
52. Романюк І. В. Невербальні засоби спілкування у персонажному мовленні : гендерний аспект. Science and Education a New Dimension. Philology, III(14). 2015. Issue : 65. Р. 80-83.
53. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Київ: Брама , 2004. 336с.
54. Серажим К. С. Термін «дискурс» у сучасній лінгвістиці. Харків, 2001. №1 : Вип. X. С. 7 – 12
55. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца XX века: сб. ст. / под ред. Ю.С. Степанова. Москва: РГГУ, 1995. С. 35-73.
56. Сутність і засоби невербальної комунікації [Електронний ресурс].URL : <http://studentam.net.ua/content/view/3467/97/>(дата звернення 11.11.2020).
57. Теккерей В. М.. Ярмарок сусти / пер. з англ. О. Сенюк. Київ: ВИЦА ШК., 1983. 621 с
58. Титаренко М. О. Феномен публіцистики: проблема дефініцій. Науковий вісник Львівського університету. 2007. Вип. 30. С. 41-50
59. Цовбун И. М. Роль словесного портрета в реализации замысла Трумэна Капоте. Научное сообщество студентов XXI столетия. Гуманитарные науки: электрон. сбор. статей по материалам XVII студ. междунар. научн. практ. конф., Новосибирск: СибАК.2014. №2 (17) С. 100-107

60. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с., с. 15-16.
61. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ: Алерта, 2011. 696 с.
62. Юр'єва О. Ю. Особливості невербальної передачі інформації в процесі між-культурної комунікації [Електронний ресурс]. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". 2009. Вип. 11. С. 95–102. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2009_11_18.pdf (дата звернення 10.11.2020).
63. M. Thatcher “Autobiography”. United States: HarperCollins Publishers Inc. 10 East 53rd Street New York. 2010. 738 с. URL: <http://www.harpercollins.com> (дата звернення 03.11.2020.)
64. Nida E. A Framework for the Analysis and the Evaluation of Theories of Translation / translation : Richard E. Brislin. New York : Gardner Press, 1976. 64p.
65. W.S.Blumenfeld. Jumbo Shrimp and Other Almost Perfect Oxymorons. Contradictory Expressions that Make Absolute Sense. New York: Perigree.1986-96 p.
66. W. Somerset Maugham the “Theatre”: книга для читання англійською мовою / випр.та допов Євченко В. В., Сидоренко С. І. С. 1, 3-тє вид., Вінниця: «Нова книга», 2006. 360 с.
67. file:///C:/Users/oksan/AppData/Local/Temp/esprstp_2010_1_103.pdf (дата звернення 02.12.2020)
68. <http://litopys.org.ua/procop/proc109.htm> (дата звернення 02.12.2020)